

Radoš, Maja

Undergraduate thesis / Završni rad

2017

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:158382>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-19**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education -
Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

MAJA RADOŠ

ZAVRŠNI RAD

ETIKA I ODGOJ

Zagreb, rujan 2017.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ
(Petrinja)

PREDMET: Filozofija odgoja

ZAVRŠNI RAD

Ime i prezime pristupnika: Maja Radoš

TEMA ZAVRŠNOG RADA: Etika i odgoj

MENTOR: Doc. dr. sc. Draženko Tomić

SADRŽAJ

SAŽETAK	1
SUMMARY	1
UVOD	2
1. POJAM ETIKE	3
1.1. Podjela etike	4
1.2. Etika kao normativna znanost	7
1.3. Kantova etika	7
2. POJAM ODGOJA	9
2.1. Struktura i etape odgojnog procesa	10
3. MORALNI ODGOJ	11
3.1. Moralni odgoj kao jedan od zadataka odgoja	11
3.2. Ciljevi i zadaci moralnog odgoja	11
3.3. Sadržaj moralnog odgoja	14
4. FAKTORI MORALNOG ODGOJA	22
5. NAČELA MORALNOG ODGOJA	29
6. METODE MORALNOG ODGOJA	32
7. SREDSTVA MORALNOG ODGOJA	34
7.1. Sredstva usmjeravanja	34
7.2. Sredstva poticanja	36
7.3. Sredstva sprečavanja	38
8. ODNOS ETIKE I MORALA	41
ZAKLJUČAK	42

SAŽETAK

Ovaj završni rad govori o etici i odgoju te utjecaju istih na djecu predškolske dobi i mladeži.

U svrhu objašnjavanja etike i odgoja, rad pobliže objašnjava što je to zapravo etika, kako ona utječe na moralni odgoj odgojenika, koji su ciljevi i zadaće moralnog odgoja, koji su utjecaji faktora na moralni odgoj, načela na kojima primjenjujemo moralni odgoj te koja su sredstva i metode moralnog odgoja.

Unutar rada dotaknute su činjenice koje utječu na razvoj i svrhu moralnog odgoja, od predškolske dobi pa sve do odrastanja u potpuno samostalnu moralnu osobu. S obzirom na dugu povijest etike i morala, možemo zaključiti kako je u svijetu ali i danas vrlo poželjna i izražena, obzirom da priprema mladež na obiteljski i društveni život. Dotaknuti su isto tako i pozitivni ali i negativni odnosi kako prema radu tako i prema materijalnim i duhovnim vrednotama.

Ključne riječi: etika, odgoj, moralni odgoj, pozitivni i negativni utjecaji

SUMMARY

This thesis speaks about ethics and upbringing and their effect on preschool children as well as young adults. For the purpose of broader understanding of ethics and education, this thesis clarifies what ethics actually is, what affects moral education and upbringing, what are its objectives and duties, which factors affect moral education, as well as principles, means and methods of teaching moral education.

This thesis also explains facts which have their effect on development and purpose of moral education and upbringing, from preschool age all the way to development to a completely independent and moral adult. Regarding long history of ethics and morals, we can conclude how much wanted and needed are they in the world today, considering the fact that they prepare young people to social and family life.

Lastly, this thesis also clarifies which the positive and negative relations are in regard to work as well as material and spiritual values.

Key words: *ethics, upbringing, moral education, positive and negative influences*

UVOD

Pojam etike i odgoja često se koristi u društvenom životu. Etika i odgoj su s obzirom na značenje, vrlo široki, razvojni i sadržajni pojmovi. Ipak možemo reći kako su to dva različita pojma koji svaki za sebe ima svoje značenje, za etiku možemo reći da je teorijska dok moralni odgoj čini praksa. Etika, koja se temelji na teoriji o moralu, proučava sve sadržaje koji su povezani sa moralom i odgojom a to su: način i povijest postanka, cjelokupan razvoj i vrednovanje morala.

Možemo reći da je etika filozofska disciplina o moralu, koja određuje pravila i principe dobrog i lošeg ponašanja te smisao i ciljeve moralnih htjenja. Etički temelj odgoja postavlja pitanje da li je odgoj obavezan i pod kojim uvjetima? Polazna pretpostavka kaže kako je odgoj obveza i zadaća koju moramo ispuniti jer nije samo riječ o cilju i programu nego cjelokupnom sadržaju odgoja. Iz toga možemo navesti koje zadaće uopće moraju biti a koje možemo isključiti, koje su obveze odgajatelja a koje učenika.

Odgoj da bi uopće bio odgoj ima zadaću osposobljavati pojedinca za život u zajednici i društvu, obzirom da jedino i tako može postati čovjekom, što znači da čovjeka oblikuje kao pripadnika neke ljudske zajednice koju kroz povijest nazivamo moralnom zajednicom. Kažemo da je odgoj potreba života odnosno prijeko potrebno sredstvo moralnog uzdisanja i usavršavanja kako čovjeka tako i čovječanstva. Stoga možemo zaključiti da je čovjeka posebno moralno razvijati, oblikovati i usavršavati.

Čovjek je društveno biće, koje unutar zajedničkog društvenog života, istražuje i pronalazi svoju osobnu sigurnost, egzistenciju, radost i sreću a upravo je to smisao moralnog odgoja. Obzirom da je moralni odgoj jedno od najsloženijih moralnih područja, u navedenom radu temeljno smo obradili problematiku moralnog odgoja, njegove nedostatke i prednosti.

Kroz rad uspostavljamo odnos etike i odgoja kojim stvaramo vezu među demokratskim, naprednijim i humanijim odnosima među ljudima, na temelju kojih ostvarujemo bolje materijalno-tehničke osnove ali ujedno i izgrađivanje čovjeka, njegove moralne savjesti te ponašanja i djelovanja unutar zajednice.

1. POJAM ETIKE

Pojam etike vrlo je rasprostranjen u svijetu, ali ga nije lako definirati. Najčešće se navodi kako se etika bavi moralom, iako su etika i moral u suštini istoiznačnice koje dolaze iz različitih jezika: etika od grčke riječi *ethos* (navika, običaj, karakter, ćudoređe), dok moral od latinskih riječi *mos* (običaj), *mores* (vladanje) i *moralis*.¹

U slobodnom govoru, etika je isto što i moral ili skup moralnih pravila prema kojima se ljudi ponašaju i trebaju ponašati. Tako govorimo o liječničkoj etici, profesionalnoj etici, itd. što vrlo često možemo zamijeniti i riječju moral.

Možemo, dakle, etiku definirati kao društvenu znanost o moralu, koja proučava kako ciljeve tako i samu smisao moralnih težnji, osnovne kriterije za vrednovanje moralnih postupaka te uopće izvor zasnovanost, razvitak i usavršavanje morala. Proučavanjem razvitka morala, etika potpomaže i usmjerava navedeni razvitak. Na temelju navedenog, očito je da etici pristupamo i sa znanstvenog ali i da je vežemo za društvene odnose i kretanja, sukladno navedenom etika je društvena znanost.

Povijest navodi kako je osnivač etike Sokrat, koji etiku smatra vrlinom življenja u skladu sa zahtjevima “unutarnjeg glasa”, točnije glasa svijesti. Korijene Sokratove etike razradio je njegov učenik Platon koji je ideju dobra smatrao osnovnom moralnosti, a tvar osnovnom zla. Prvi etički sustav dao je Aristotel, koji etiku promatra kao sustav društvenog ponašanja.²

Zadatak etike je znanstveno objasniti bit morala, njegovo značenje ali i smisao u društvenom životu, isto tako mora upozoriti na njegovo podrijetlo, razvitak te usavršavanje, kako bi na što bolji način interpretirao njegove osnovne komponente.

Budući da se etika definira kao osobno uvjerenje u ono što je dobro, a što loše, odnosno što je pravo, a što krivo, iz toga slijede tri temeljne implikacije:

1. individualnost etike - ljudi imaju etiku, a ne organizacije;
2. etičko ponašanje može varirati od osobe do osobe;
3. relativnost, a ne apsolutnost etike.

¹ Ivan Čehok, Ivan Koprek i dr. Etika – priručnik jedne discipline (Zagreb: Školska knjiga, 1996), str. 8.

² Vukasović Ante, Etika i moral osobnosti (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 39.str.-41.str.

Smisao etike ne može i ne smije biti samo istraživačkog duha, etika mora težiti usavršavanju, odnosno etika mora zauzeti stav prema postojećim moralnim sustavima, te na taj način vrednovati i utjecati na moralno usavršavanje.

1.1. Podjela etike

Etiku dijelimo na više kategorija:

1. Po kriteriju cilja čovjekovog praktičnog djelovanja, etika se dijeli na:

a.) eudaimonizam – je etički smjer, pravac, nazor ili gledalište, prema kojem je prava svrha i smisao moralnog djelovanja u ostvarivanju postizanja sreće. Riječ eudaimonizam dolazi od grčke riječi „eudaimonia“ koja u prijevodu znači sreću, blagodat i dobro. Ono teži ostvarivanjem dobra, ali u svakom ostvarivanju postoje određene poteškoće u nastajanju, jer se opće dobro i sreća mogu različito shvatiti i sadržajno odrediti. Eudaimonizam je stoga, vrlo širok pojam.

b.) hedonizam – je etički smjer, gledalište koji se prostire osjećaju sreće, užitka, slasti i zadovoljstva, u trenutačnom pozitivnom tjelesno užitku, najvišu vrijednost i smisao života. Pojam koji dolazi od grčke riječi "*hēdonē*" koja u slobodnom prijevodu znači užitak. Ovaj pojam se odnosi na nekoliko povezanih teorija o tome što je dobro za nas, kako treba ponašati se i ono što motivira nas da se ponašamo na način na koji se ponašamo.

c.) utilitarizam – je etički pravac, koji označuje težnju za korisnošću. Sve se mjeri pa tako i moralne vrednote, na način na koji su i koliko korisne. Pojam dolazi od latinske riječi "*utilis*" što znači koristan. Utilitarizam je korist i cilj djelovanja te kriterij vrednovanja, odnosno osnova morala. Iako se korist i korisnost, može protumačiti na različite načine, ipak moramo naznačiti kako je taj kriterij vrlo opasno prihvatiti kao cilj i mjerilo vrijednosti moralnih postupaka, jer upućuje na materijalno a zapostavlja duhovna dobra i vrijednosti.

2. Po kriteriju sadržaja svijesti i namjeri svijesti, etika se dijeli na:

a.) deontološku etiku - ili etika dužnosti, etika moralne nastrojenosti (utemeljivač Kant). Čovjek mora izvršavati svoje dužnosti, svoju ljudsku dužnost. Prema Kantu, dužnost je nešto uzvišeno, veliko i veličanstveno. Poštovanje i obavljanje ljudskih dužnosti, moralni je imperativ, koji doživljavamo kao unutarnji zapovijed našeg uma, taj

unutarnji glas uma, kategorički zahtjeva od naše volje da načelo našeg postupanja bude takvo da ga mogu prihvatiti i druge osobe, da ono bude opće odnosno ljudsko načelo.

b.) etiku odgovornosti – pojam odgovornosti najprije se susreće unutar pravnog područja gdje se njegovo značenje svodi na pravnu i/ili moralnu uračunljivost. U tom kontekstu on pretpostavlja znanje, volju i slobodu kao nužne elemente uračunljivosti. U našem stoljeću pojam odgovornosti sve više postaje jedan od temeljnih etičkih pojmova pri čemu zauzima mjesto koje je u etici zauzimao pojam dužnosti. Etika odgovornosti dalje se konkretizira primjerice u medicinskoj etici, znanstvenoj etici itd.

3. Po kriteriju porijekla moralne obveze, etika se dijeli na:

a.) autonomnu etiku – izvor morala je u samom čovjeku.

b.) heteronomna etika – izvor morala je nešto izvan čovjeka (društvene norme, autoritet, korist, užitak itd...)

4. Po kriteriju odnosa pojedinca i društva, etika se dijeli na:

a.) individualnu etiku – se sa individualnog stajališta promatra kao osobno uvjerenje pojedinca o tome, jesu li njegovo ponašanje, akcije i djela ispravni ili neispravni, odnosno dobri ili loši (unutarnja vodilja moralnog načela, vrijednosti i uvjerenja koja ljudima služi za analizu ili tumačenje situacije i za odlučivanje o tome koji je primjeren način ponašanja).

b.) socijalnu etiku – znanstvena disciplina koja se bavi socijalnim aspektom moralnih odnosa i moralnim obvezama pojedinca prema zajednici i zajednice prema pojedincu. Ponašanje pojedinca u društvu i odnosi društva prema pojedincu, te odnosi među društvenim grupacijama zasnovani su na etičkim načelima.

5. Po kriteriju važenja etičkih zapovijesti, etika se dijeli na:

a.) etiku biti - Bit ili suština u filozofiji jest ono što tvori postojanu prirodu neke stvari, temelj, njezino određenje. U odnosu na promjenjiva stanja neke stvari, bit je ono istinsko i zbiljsko što se ne mijenja i ostaje nepromjenjivo. Nedovršeni članak Bit koji govori o filozofiji treba dopuniti.

b.) situacijska etika - Situacijska etika jest određeno gledište moralne etike koje tvrdi da je moralnost čina određena konkretnim kontekstom. Situacijska etika navodi da ako postoji ono što je ispravno i pogrešno, određeno je samo željenim ishodom situacije.

Situacijska etika razlikuje se od moralnog relativizma koji navodi da ispravno ili pogrešno ne postoji. Situacijska etika obuhvaća etički kod u kojem zadovoljavanje potreba svake situacije određuje ono što je ispravno ili pogrešno.

6. Po kriteriju sadržaja pravila djelovanja, etika se dijeli na:

a.) etika dužnosti (formalna) – etika dužnosti istovjetna je radnoj etici. Radna etika podrazumijeva skup stavova i ponašanja utemeljeni na vrijednosti rada. Osoba koja posjeduje radnu etiku ima jednako tako odgovornost prema radu, radne navike ali i uvjerenje da je rad sam po sebi dobar i koristan za razvitak kako pojedinca tako i zajednice. Osim toga, radna etika je dio osnovnih vještina i obuhvaća odgovornost i samoinicijativnost.

b.) etika vrijednosti (materijalna) – Vrijednosti su javna dobra u sferama morala, religije, umjetnosti i tehnike. Vrijednosti su sve ono što uz temeljna dobra, određena zajednica uzima kao ključno za svoj opstanak pod onim vidikom toga opstanka koji drži relevantnim. Vrijednosti su dakle dodatna dobra koja podrazumijevaju opstanak društvene zajednice ali i način i kvalitetu tog opstanka.

7. Po kriteriju utemeljenja moralnog zahtjeva, etika se dijeli na:

a.) normativnu etiku – normativna etika postavlja pitanja ispravnosti i opravdanosti postojećih moralnih shvaćanja i odnosa, ono zauzima kritički stav prema postojećim oblicima a zatim pokušava postaviti i formulirati određena mjerila, norme, kriterije pravilnog moralnog prosuđivanja i djelovanja. Normativna etika se bavi pitanjima, kakav bi moral trebao biti da čovjek kao pojedinac ali i društvo u cjelini ispunili svoju ulogu, kako bi čovječanstvo ispunilo svoje zadaće a ljudi izvršavali svoje ljudske dužnosti.

b.) deskriptivnu (empirijsku) etiku – etika kao znanstvena disciplina ima empirijsko-eksplikativni (deskriptivni) zadatak koji se sastoji od proučavanja i objašnjavanja kako moralnih odnosa tako i moralnih shvaćanja i oblika, koji su se pojavljivali u određenim etapama društvenog razvoja. Ona nastoji dati odgovor na pitanja: Što je moral? Od kada postoji? Kako je nastao? O čemu ovisi? i druga pitanja vezan uz pojam etičnosti.³

³ Vukasović Ante, Etika i moral osobnosti (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 41.str.-61.str.

1.2. Etika kao normativna znanost

Normativna etika, usredotočena je na čovjekovo djelovanje, odnosno na praksu. Normativna etika kao znanost želi i mora ostati pri činjenicama, koje su dane i nepromjenjive. Sukladno navedenom, znanstvena etika odnosno etika kao normativna znanost, ide ka tome da utvrdi one teorijske principe, prema kojemu svaki pojedinac treba živjeti i djelovati, što u prijevodu znači da je njen bitan zadatak da znanstveno-teorijski odredi moguće ljudsko djelovanje.

Etika, pokazuje put kako se treba ostvariti kao čovjek, pri čemu se stavlja naglasak na to da jedino znanost može, nasuprot samovolje, pokazati put ispravnog ljudskog djelovanja, drugim riječima, umjesto da čovjek u svom svakodnevnom životu luta i djeluje mimo svoje ljudske biti, etika ga usmjerava prema dobru.

Možemo dakle zaključiti kako etika kao normativna znanost teži ka tome da u danom traži mjesta ka mogućem, odnosno buduće po mjeri prošlog. Kao i kod svake znanosti, dolazimo i do normativne znanosti koja naizgled nije takva, ona želi znati da bi mogla mijenjati i čini se kako upravo znanje je najbolja osnova. Treba voditi računa da moguće iz kojega i po kojem promjene mogu doći, još nije ali niti ne može biti predmet znanstvene spoznaje sve dok moguće ne postane zbiljsko, čime se potvrđuje da je zbiljsko moguće, ali istovremeno, barem za znanost, prestaje biti moguće kao nešto drugo od onoga što već jest. S obzirom na navedeno, znanost je uvijek korak iza djelatnog čina, koji po njoj mora biti određen, što znači da normativna znanost može zahtijevati isključivo ono što jeste.⁴

1.3. Kantova etika

Immanuel Kant je moralist koji je svojim učenjem želio probuditi moralnu svijest, vremena u kojemu je živio i upozoriti čovjeka na potrebu uvažavanja i poštovanja ljudskih dužnosti, upravo iz tog razloga je stao protiv „etike dobara“, protiv materijalnog vrednovanja, korisnosti, osjetnih efekata kao izvora morala i naravno kriterija moralnih vrijednosti.

Kantova etika kategoričkog imperativa, označuje novo razdoblje u povijesti etike. Kant u svojim reformama zahtjeva temeljitu razradu moralnih shvaćanja. Kantova etika je dakle etika prihvata normi, zakona i upravo u tome leži njegova povijesna

⁴ Polić Milan, Erotika i sloboda: odgoj na tragu Marxa (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1990.god, 85.str-86 str.)

specifičnost. Ona ne temelji etičku normu na sadržajnom dobru, već dobro izvodi na temelju osnovi norme. Iz tog razloga, Kantova etika je apriorna, neki je još nazivaju i formalnom znanošću, koja istražuje načela ljudskog uma i čistu volju, neovisno o vanjskim utjecajima ali i pobudama.

Kantova etika je isto tako i etika moralnih dužnosti. Kant govori: “Čovjek mora izvršavati svoju dužnost, svoju ljudsku dužnost!” Prema Kantu, dužnost je nešto veliko, nešto uzvišeno i veličanstveno. Ljudski duh uzdiže unutarinja svijest o dužnosti, ispunjavanje i poštivanje dužnosti. Poštovanje i obavljanje ljudskih dužnosti pripada imperative, koji čovjek doživljava kao unutarnji, odnosno, apriororni zahtjev, točnije zapovijed našeg uma. Unutarnji glas uma, kategorički zahtijeva od nas i naše volje da načela našeg postupanja, budu takva da ih mogu prihvatiti i druge osobe, odnosno da ono bude opet ljudsko načelo.

Čovjek, sam po sebi je slobodan u svojim kretanjima i postupcima, ali slobodu ne treba smatrati na način da možemo raditi što god želimo i na koji način želimo. Prema Kantu, čovjek koji postupa u skladu s ljudskim dužnostima, u skladu s moralnim zakonima, u skladu sa kategoričkim imperativom, najslobodniji je čovjek. Kant u svojim zahtjevima, navodi i drugi moralni zahtjev, kojim traži da se čovjek ali i sve ljudsko u čovjeku, tretira kao svrhu, a ne samo kao sredstvo, iz razloga što čovjek pripada takozvanom “carstvu svrha”, odnosno, čovjek sam sebi propisuje zakone i norme te ih sam primjenjuje i izvršava. Pojavom I. Kanta, označavamo novu etapu. Čovjek postaje mjerilom moraliteta, moralni zakon postaje plod čovjekova uma, a ostvaruje se njegovom voljom.

Poslije I. Kanta, pojavili su se brojni protivnici njegova učenja o moralu, ali isto tako pojavili su se i brojni sljedbenici koji su nastavili vrednovati etiku moralnosti.⁵

⁵ Vukasović Ante, Etika i moral osobnosti (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 60.str.-61.str.

2. POJAM ODGOJA

Odgoj je proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka u njegovim ljudskim odlikama. Odgojem osim što se izgrađuju pozitivne osobine ličnosti, stavovi, pogled na život i svijet, izgrađuju se i karakterne odnosno moralne, radne i društvene vrijednosti. Odgoj ima nekoliko značenja, a to su: opće, društveno – povijesno i individualno značenje. Odgoj omogućuje oblikovanje svakog čovjeka, dok je tijekom povijesti omogućio i razvoj ljudske zajednice.

Odgojem se trajno prenose kako društvena tako i povijesna iskustva čovječanstva, stečene kulture ali i civilizacija koja se prenosi na nove naraštaje. Odgoj na individualnoj razini, obuhvaća čovjekov razvoj u tjelesnom, intelektualnom, estetskom i radnom području. Cilj odgoja je oblikovanje racionalne, emocionalne i voljne sfere, stjecanje znanja, životnih navika, razvijanje intelektualne svijesti i sposobnosti, izgradnja osobnosti, karaktera i svih ostalih odlika ljudske osobnosti. Odgoj možemo okarakterizirati i u pedagoškom smislu, ono je društveno organizirana, namjerna i svjesna te je osmišljena radi ostvarivanja ljudskih težnji ka postizanju ideala ali i odgojne svrhe, odnosno izgrađivanju potpunih ljudskih osobnosti. Odgoj ima svrhu i zadaće, odgojne vrijednosti, organizacijske oblike, obrazovna dobra ali i metode i sredstva ostvarivanja. Odgoj provode odgojni čimbenici a to su: prije svega obitelj, zatim škola, sve odgojne ustanove, Crkva, udruge mladeži.

Odgoj ima opće, društveno-povijesno i individualno značenje. Njime se trajno prenose društveno-povijesna iskustva čovječanstva, stečevine kulture i civilizacije na nove naraštaje. Na individualnoj razini obuhvaća čovjekov razvoj na tjelesnome, intelektualnome, moralnome, estetskom i radnome području; oblikovanje racionalne, emocionalne i voljne sfere; stjecanje potrebnih znanja, umijeća i navika, razvijanje intelektualnih snaga i sposobnosti, izgradnju karakternih crta i svih pozitivnih odlika ljudske osobnosti.

Odgoj omogućuje ljudsko oblikovanje svakoga čovjeka, a tijekom povijesti omogućio je razvoj ljudske zajednice. U pedagoškom smislu, odgoj je svjesna, namjerna, društveno organizirana, pedagoški osmišljena djelatnost radi ostvarivanja ljudskih težnji postizanja ideala i odgojne svrhe – izgrađivanja potpunih i uljuđenih ljudskih osobnosti.

Odgoj ima svrhu i zadaće, obrazovna dobra i odgojne vrijednosti, organizacijske oblike, metode i sredstva ostvarivanja. Odgoj provode: obitelj, škole, Crkva, sve odgojne

ustanove, a potpomažu kulturne ustanove i udruge, udruge mladeži, mediji. Što je više odgojnih čimbenika, tada je odgajanje učinkovitije.

Odgojna područja su: tjelesni, intelektualni, moralni, estetski i radni odgoj. S obzirom na dob, odgoj se dijeli na: predškolski, školski, visokoškolski i odgoj odraslih. Prema mjestu odgojnoga rada na: obiteljski, školski, domski i odgoj u slobodnom vremenu. Prema posebnim uvjetima rada na: specijalni, vojni i odgoj u proizvodnim uvjetima. U užem značenju, odgoj je izgrađivanje osobnosti njegovanjem pozitivnih ljudskih odlika.

2.1. Struktura i etape odgojnog procesa

Kada se rodi dijete, u slobodnom govoru kažemo da se rodio mali čovjek, iako je riječ o formiranju potpunog čovjeka. Kao što smo govorili u prethodnom tekstu, odgoj osim što sadrži proces izgrađivanja, razvijanja i oblikovanja čovjeka, ono je također i proces oblikovanja čovjeka od individue do ličnosti. Individua je sama po sebi dana dok je ličnost društveno zadana, odnosno, možemo reći kako se rađamo individuum a ličnost oblikujemo kroz odgojni proces.

Sa stajališta pedagogije, dijete je čovjek u mogućnosti. Ljudskim bićem možemo postati nakon aktivnog, dugotrajnog, svrhovitog i organiziranog rada, bez navedenih odgojnih nastojanja ne možemo govoriti o čovjeku kao intelektualnom i moralnom biću.

Odgoj ima tri bitne komponente sa stajališta psihičke strukture čovjeka a to su: racionalna, emocionalna i voljna, tu dolazimo do pojma moralnog odgoja. Moralni odgoj podrazumijeva sve tri komponente psihičke strukture čovjeka ali i izgrađene emocionalne stavove, pozitivne moralne postupke i ponašanja te djelovanja. Moralnost u smislu pozitivnog moralnog oblikovanja ličnosti, podrazumijeva moralna pravila i načela te moralne norme i kategorije.

Kao primjer moralnog odgoja možemo uzeti nastavnika odnosno odgajatelja, koji u procesu moralnog odgoja, simultano djeluje na sve životne sfere odgajnika, tu dolazimo do saznanja kako su moralna spoznaja, moralna uvjerenja i stavovi te moralno ponašanje i djelovanje tri temeljne značajke u procesu moralnog odgoja. Nastavno na navedeno, možemo zaključiti kako veliku ulogu u životu odgajnika ima i njegova obitelj, koja mora postignuti sklad misli, riječi i djela, razvitak etičke vrijednosti, pritom koristeći metode i sredstva odgojnog rada.⁶

⁶ Vukasović Ante, Odgoj za etičke vrijednosti u obitelji i školi (Zagreb, obnovljeni život : časopis za religioznu kulturu 1990. god.), 55. str – 58. str.

3. MORALNI ODGOJ

Moralni odgoj gledamo kao na proces moralnog formiranja, oblikovanja osobnosti, proces moralnog izgrađivanja pojedinca u društvenu osobnost. Stoga možemo reći da je moralni odgoj proces razvijanja čovjekove moralne svijesti, njegovih moralnih kvaliteta, pogleda i stavova, volje i karaktera, formiranje umijeća i navika moralnog ponašanja i djelovanja u zajednici koji obuhvaća moralno-etičku koncepciju.⁷

3.1. Moralni odgoj kao jedan od zadataka odgoja

Teorija moralnog odgoja temelji se na moralno-etičkim shvaćanjima društvene zajednice. Također, ti temelji moralno-etičkih osnova čine cjelovit sustav moralnog odgoja na način što objašnjavaju njegov smisao i značenje, izlažu i približavaju odgojiteljima moralni ideal kojemu treba težiti, postavljajući cilj i zadatke koje treba realizirati te prezentira, tumači i objašnjava sadržaj moralno odgoja.

Možemo reći kako uspjeh moralnog odgoja ne ovisi samo o teoriji moralnog odgoja, nego ovisi i o potpori u odgoju, koja proizlazi iz životne prakse. Ukoliko podrška izostane, ukoliko život doprinosi niz negativnih stajališta, odnosno, ukoliko u životu postoji više negativnih nego pozitivnih životnih utjecaja, tada možemo reći kako je proces odgajanja iznimno zahtjevan i puno teže se postižu poželjni rezultati na području moralnog odgoja.⁸

3.2. Ciljevi i zadaci moralnog odgoja

Postavljanje odgojnih ciljeva i zadataka prvi je i najvažniji preduvjet uspješnog odgojnog rada. Odgojni rad mora biti jasno i precizno definiran ideal i usmjeren ka odgojnim postupcima. Pitanje pedagoške teleologije temeljito proučava smisao i svrhu odgoja a dužnost joj je jasno postavljanje ideala, ciljeva i zadaća. Svima nam je poznato kako je cilj moralnog odgoja uvjetovan društvom, ovisan je o društvenim, ekonomskim, političkim, socijalnim, filozofskim i općim kultovnim prilika unutar društva. Slobodnim govorom kažemo da se s društvenim promjenama mijenja i

⁷ Polić Milan, Erotika i sloboda: odgoj na tragu Marxa (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1990.god.), 118.str-130 str.

⁸ Vukasović Ante, Etika i moral osobnosti (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 75.str.-67.str.

shvaćanje odgojnog cilja, svrhe i zadaća. Najsnažnije područje na kojima se održavaju sve društvene promjene je moralni odgoj. U različitim etapama društvenog razvitka postoje različiti ciljevi moralnog odgoja. U robovlasničkom društvu cilj moralnog odgoja odgovarao je sustavu, odnosno moralnim shvaćanjima robovlasnika, dok u feudalnom društvu moralnim shvaćanjima i odnosima tog sustava. Unatoč navedenom, promatrač mora uočiti i jednu i drugu stranu, jer unatoč odstupanjima i vraćanjem unazad osnovni put kretanja čovječanstva je put ka napretku i usavršavanju. Možemo reći kako cilj moralnog odgoja mora biti usmjeren prema budućnosti. Čovjek kao pojedinac sve više utječe na formiranje svijeta, odnosno na stvaranje uvjeta u kojima će danas sutra živjeti. Pojedinac ima svoje zadaće koje treba ostvariti a jedna od najvažnijih je humaniziranje međuljudskih odnosa. Stoga možemo reći da temeljni cilj moralnog odgoja mora biti formiranje slobodne, humane i moralne ličnosti, koja će težiti savršenstvima kako ljudskih odnosa tako i dostojanstva, bratstva i jednakosti za sve članove ljudske zajednice. Temeljno obilježje moralnog ideala je aktivan odnos prema okolini, točnije moralno djelovanje. Trebamo imati na umu da i nepošteni ljudi mogu hvaliti poštenje, iz tog razloga poštene i moralne ljude moramo tražiti u poštenim i moralnim okruženjima. U skladu s navedenim život i rad s tako postavljenim moralnim ciljevima posjeduje smisao za etičke vrednote, bogatstvo emocionalnog života i volje.

Zadaće moralnog odgoja

U ovom dijelu teksta pokušat ćemo konkretizirati ciljeve moralnog odgoja, odnosno istaknuti zadaće na tom odgojnom području. Zadaće moralnog odgoja proizlaze iz smisla i etape procesa formiranja ličnosti. Postoje par temeljnih zadaća na tom području:

a.) Upoznavanje morala i njegove teorije

Moralna spoznaja obuhvaća moralno obrazovanje s ciljem upoznavanja i usvajanja moralnih pojmova i kategorija, načela i pravila, sadržaja i zakonitosti, sa svrhom razlikovanja dobra od zla, moralnih postupaka od nemoralnih a upravo to je smisao ove zadaće. Upoznavanje pozitivnih moralnih kvaliteta usko je vezano za usvajanje moralnih pojmova. Svaki pojedinac mora dobro razlučivati ljudske kvalitete, razumljivo je da odgojenike treba upoznati i s negativnim osobinama koje se pojavljuju.

Ova zadaća moralnog odgoja ima visoko mjesto na ljestvici moralnog formiranja ličnosti, pomaže odgojenicima pravilno ocijeniti kako svoje tako i ponašanje drugih ljudi, odnosno zauzima kritički stav prema takvom ponašanju.

b.) Usvajanje moralnih stavova, formiranje uvjerenja

Drugom zadaćom postizemo kod odgojenika da osim što upoznaju oni i prihvate moralno učenje te da unutar njega formiraju stavove, motive, moralna čuvstva i uvjerenja a upravo to je pravi smisao ove zadaće.

c.) Formiranje navika moralnog ponašanja i djelovanja

Ovom zadaćom usmjeravamo pojedinca od najranije dobi prema navikama i djelovanju moralnog ponašanja. Navike su temelj ponašanja a one ovise o odnosu pojedinca prema njegovim prijateljima, članovima obitelji i dr. Navike moramo primjenjivati od najranije dobi jer nedostatak takvog učenja velika je slabost moralnog odgoja. U najranijoj dobi pojedinac navike stječe kroz odgojno obrazovne ustanove dok stariji formiranjem moralnih navika zasnivaju svojevoljno jer su oni već upoznati s moralnim normama i dužnostima. Cilj je dakle, da ih oni prihvate i da vladaju u skladu s njima. Formiranjem moralnih navika ovisi o dobroj organizaciji kako njih samih tako i odgojitelja.

d.) Razvijanje pozitivnih osobina i karaktera

Ovaj oblik zadaće pojavljuje se kada treba odlučiti i samostalno djelovati u skladu s moralnim stavovima. Takvo ponašanje iziskuje snagu volje i karaktera a upravo u takvim situacijama ističemo kvalitetu volje i karaktera. Ljude dijelimo na ljude jake volje i ljude slabe volje a to proizlazi iz voljnih kvaliteta. Ljude jake volje odlikuje upornost, dosljednost, inicijativnost, samostalnost i dr., dok ljude slabe volje lijenost, nedosljednost, nesamostalnost, neodgovornost i tome slično. Kao i što naslov kaže u procesu moralnog odgoja potrebno je razvijati pozitivne voljne osobine. Volja je usko povezana s karakterom, karakter ovisi o jačini volje koji se očituje u svladavanju teškoća. Kažemo kako karakternu osobnost čovjeka upoznajemo kroz njegove temeljne odlike, postoje snažni i slabi karakteri. Volju i karakter treba započeti formirati još u ranom djetinjstvu a formiraju se procesom smišljene djelatnosti i pravilnim reguliranjem moralnih odnosa u skladu razvitka odgojenika.

e.) Formiranje i njegovanje smisla za etičke vrijednote

Izgrađen sustav vrijednosti vrlo je važan preduvjet formiranja i njegovanja smisla za etičke vrijednote jer postavlja se pitanje kako formirati takav smisao ako nisu jasno postavljene i zacrtane etičke vrijednosti. Drugi važan preduvjet ali ne i manje bitan je da nastavnik poznaje problematiku moralnog etičkog ideala i vrijednote te da ih i on sam prihvća, jer bez toga niti ih može objasniti niti interpretirati odgojenicima. Velika vrijednost tog rada je u tome što je pozitivno orijentirano i što ima konkretan utjecaj na učenike. Vrlo važno pitanje odnosi se na odnos materijalnih i viših kulturnih i etičkih vrijednosti. Odgojitelj mora mladim ljudima pokazati kako je smisao ljudskog života ne samo ostvariti materijalne vrijednosti, nego i one kulturne, duhovne i društveno etičke vrijednosti. Time ne želimo reći da materijalna dobra nemaju vrijednost već da ne bi trebali biti centar pozornosti jer bi to otišlo u negativnom smjeru moralnog odgoja. Veliku pomoć prilikom oblikovanja i njegovanja smisla za vrijednote ima razvijanje osjećaja dužnosti i odgovornosti a to je slaba točka današnjeg moralnog odgoja jer danas nedovoljno razvijamo taj osjećaj u svakodnevnom životu. Zaključak je jasan, mlade ne smijemo oslobađati njihovih dužnosti, dapače, treba ih jasno upozoriti na iste jer se na taj način razvija pozitivan stav prema ljudskim dužnostima i obvezama.⁹

3.3. Sadržaj moralnog odgoja

Sadržaj moralnog odgoja čini određenu cjelinu moralnih načela, njegovih normi, podataka, kategorija i pravila koje odgojenici trebaju usvojiti, zbog toga je sadržaj moralnog odgoja usklađen s moralnim načelima. Dakle, moralna načela pomažu da se u potpunosti shvate cilj i zadaće moralnog odgoja te na taj način čine glavni dio njegova sadržaja i njime reguliraju međuljudski i drugi moralni odnos u zajednici. Na temelju navedenog, sadržaj moralnog odgoja obuhvaća: odgoj u duhu humanizma, pripremanje za obiteljski život, pripremanje za društveni život, odgoj u duhu patriotizma, odgoj za međunarodno razumijevanje, formiranje pozitivnog odnosa prema radu, formiranje pozitivnog odnosa prema materijalnim i duhovnim vrednotama, opći pregled moralnih osobina ličnosti.

1.) Odgoj u duhu humanizma – postavljamo na prvo mjesto u proučavanju sadržaja moralnog odgoja, kako je čovjek čovjeku temeljna svrha time je humanizam pogled na čovjeka i svijet u kojem živi. Za humanizam možemo reći da ima veliko značenje,

⁹ Vukasović Ante, Etika i moral osobnosti (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 131.str.-147.str.

upotrebljavali su ga već stari rimljani a značenje mu se odnosi na brigu o čovjeku, prijateljstvo i bratstvo, povjerenje, međusobna ljubav među ljudima, borba za ljudska prava, oslobođenje osobnosti i dostojanstvo. Razvoj humanizma odnosno ideja humaniteta ima svoju povijest, koja ima više faza razvitaka. Jedna od najstarijih je antički humanizam, od kuda dolazi ideal čovjeka, kalokagatia, ideal dobrog i lijepog čovjeka. Razdoblje na prijelazu robovlasničkog u feudalni društveni poredak se javlja u kršćanskom humanizmu, kojemu je temelj ljubav prema Bogu i bližnjem. Renesansni humanizam se javlja sa svrhom da čovjeka usmjeri prema vrednotama ovog svijeta, prema kulturi, znanosti, umjetnosti i prirodi stoga je usmjeren prema pravima čovjeka, uvažavajući ljudske potrebe i potpuni razvoj ljudske sposobnosti. Prosvjetni humanizam se veže na prethodni renesansni, ideolozi mlade revolucionarne buržoazije vjeruju da se samo razvijanjem i širenjem obrazovanja mogu postići ideali humanizma i reformirati ljudsko društvo. Utopistički humanizam ide ka tome da se ideja humanizma raširi na cijelu društvenu zajednicu, da se uz pomoć pravde i odgoja izgradi ljudska zajednica u kojoj će svi biti jednakopravni. Humanizam koji se temelji na idejama mladih buržoazija, slobodi, bratstvu i jednakosti nazivamo građanski humanizam, novi pogled na čovjeka i društvo. Novi odnosno suvremeni humanizam trebao bi jačati demokratski odnos koji na taj način daje potpuni razvitak čovjekovih svojstava i bogatstva, time prvenstveno postavlja međuljudske odnose i čovjekovu sreću kao najhitniju svrhu života. U dosad navedenom smo govorili o povijesnom i etičkom značenju humanizma ali ono ima i pedagoški značenje, koje teži razvijanju čovjeka u odgojno-etičkom smislu te konačno ostvarivanje u odgojnoj praksi ideje humaniteta. Takvo humanističko gledalište se suprotstavlja naturalističko-utilitarističkom načelu života odnosno materijalnim dobrima jer on vjeruje u čovjeka, njegove moralne i duhovne sposobnosti. Odgoj u duhu humanizma provodi se već u predškolskoj dobi, kako bi djeca naučila poštovati i cijeniti druge osobe, naučiti se pristojnosti i pažljivosti te zahvalnosti jer su to prvi elementi odgoja u obitelji i vrtiću. Na kraju možemo zaključiti da bi se odgoj u duhu humanizma provodio pravilno mora postojati dobar odnos između učitelja i učenika te atmosfera povjerenja i životne radosti te veliko značenje imaju i društveni predmeti kao što su: povijest, književnost, sociologija, filozofija i druge.

2.) Pripremanje za obiteljski život – osobito je važno jer gotovo svi živimo u krugu obitelji, ona je osnova društva te utječe na sve moralne odnose. S obzirom da je ovdje riječ o pripremi za život, jedno od osnovnih pitanja je „seksualni odgoj“ koji je priprema

na moralno formiranje mladog čovjeka i rješava se isključivo u krugu tog problema. Pitanje spolnosti i „seksualnog odgoja“ se želi izdvojiti i uvesti u škole kao jedan od nastavnih predmeta no puno se raspravljalo i još se raspravlja o tome jer društvo to ne želi prihvatiti a zaboravlja da je seksualnost sastavni dio čovjekovog moralnog odnosa i svijesti. Pitanje spolnog odgoja nije laka zadaća, treba formirati koncepciju metodike odgojnog rada i moralnog odgoja, povećati odgojnu funkciju škole te obratiti pozornost na rješavanje i pripremanje mladih za spolni, bračni i obiteljski život. Sastavni dio morala i njegovog formiranja za obiteljski život čine određene moralne kvalitete a to su: čestitost, ljubaznost, pažljivost, iskrenost, povjerenje, odanost, discipliniranost i druge, na njima treba biti uporište a ne na postojećim rasprava o seksu ili njegovom ignoriranju. Sukladno navedenom postoje dvije krajnosti, prva je prekomjerno potiskivanje spolnosti a druga moral spolne slobode. Prekomjerno potiskivanje spolnosti zahtjeva veliku strogost, prema njoj, od najmlađih dana odgojenike treba izolirati kako ne bi došli u priliku za griješenjem. S druge strane, takvim potiskivanjem potičemo spolnu senzibilnost. Druga krajnost ka direktnoj, unutar nje odgojenici zanemaruju da je za zdravi spolni život potrebna etika te da ne smije biti samo svrha. Možemo reći kako je smisao spolnog odgoja pripremati mlade za brak i obiteljski život te za odgoj djeteta. Bitno je za naglasiti da spolni odgoj ne smijemo shvatiti kako fiziološko obučavanje već kao odgoj ljubavi i plemenitih emocija.

3.) Pripremanje za društveni život – čovjek od rođenja živi u zajednici a taj način života zahtjeva određene navike ponašanja među ljudima. Pojedinaac koji živi u zajednici mora poznavati, poštovati pravila zajedničkog života, što znači da ih treba upoznati i prihvatiti. Možemo reći kako je svrha zajednice priprema pojedinca na kulturni život u ljudskoj zajednici.

U takvoj zajednici moramo stalno imati na umu „obveze društva prema pojedincu i pojedinca prema društvu, jer sloboda nije apstraktni ideal, već konkretni proces individualizacije društva i podruštvljenja individualnosti“.¹⁰

Postoje dvije pedagoške koncepcije pripremanja pojedinca za društveni život a to su etatistička i autonomno pedagoška. Etatistička oslanja se na pripremu za društveni život koju je postavio A.S.Makarenko svojim učenjem o odgoju u kolektivu, s pomoću kolektiva i za kolektiv. A.S.Makarenko ističe kako je najbolji kolektiv koji po svom

¹⁰ R. Supek, Sociologija i socijalizam (Zagreb, Znanje, 1966. god.),327. str.

sastavu podsjeća na obitelj u kojoj su odgojenici različite dobi odnosno gdje se stariji brinu o mlađima. Osnovna misao jest da treba formirati kolektiv na način da on oblikuje i odgaja pojedince, na taj način kolektiv postaje i cilj i sredstvo odgoja. Druga koncepcija pripremanja odgojenika je autonomno pedagoška, koja za razliku od etatističke postupa potpuno neovisno i uz punu samostalnost odgojnog rada. Drugim riječima, to znači da odgoj nikako ne smije postati sredstvo politike, moramo slijediti svoje svrhe a ne političke ideale. Glavnu zadaću ima pedagoška funkcija koja polazi od osobne kulture, a usmjerena je na ličnost i ljudsku zajednicu, opće vrednote, kulturna dobra i zajedničku kulturu. Možemo zaključiti da odgojna nastojanja teže ka tome da pojedinca uključe u kulturni život u kojemu će on sam doći do izražaja, u kojem će se isticati njegovo stvaralaštvo, vrijednosni doživljaji i sloboda, te u kojemu će on obogatiti kulturu i usavršiti samog sebe. Time se odgojenik preobražava u odgojitelja a to je čin zrelosti. Glavna zadaća pripremanja za društveni život je uvažavanje pojedinca i formiranje njegovih pozitivnih moralnih kvaliteta, odnosno razvijanje socijalne strane pojedinca.¹¹

4.) Odgoj u duhu patriotizma – patriotizam ili hrvatskim rječnikom domoljublje izražava ljubav prema domovini, rodnom kraju i narodu a temelji se na spoznaji o pripadnosti određenom narodu, njegovoj prošlosti ali i sadašnjosti. Osim toga domoljublje uključuje osjećaj ponosa prema ljepoti, bogatstvu i vrijednostima svoje domovine, osjećaj dužnosti i odgovornosti, ljubav prema jeziku, poštivanju narodnih tradicija i svakako odbojnosti prema neprijateljima svoga naroda i domovine. U tom smislu odgoj patriotizma znači razvijanje navedenih osobina a upravo to se postiže upoznavanjem domovine i razvijanje pozitivnog odnosa prema njoj. Djeca u najranijoj dobi počinju razvijati ljubav prema domovini, a za to je posebno zaslužna obitelj u kojoj boravi. Ipak možemo reći da se odgoj u duhu patriotizma najbolje ostvaruje u nastavi, jer nastavni program sudjeluje u tome. Potrebno je odgojenike upoznati s ljepotama, bogatstvima i vrednotama domovine nastojeći da zavole domovinu te da ona zauvijek ostane u srcu kao sastavni dio njihovog života. U Hrvatskoj domoljublje ima posebno mjesto i značenje jer je stoljećima bila potiskivana i zanemarena do te mjere da se i danas osjete negativne posljedice takvog odgojnog rada. Trebamo dobro razlikovati osjećaje nacionalne pripadnosti i rodoljublja od šovinizma. Nacionalna pripadnost svojstvena je svim pojedincima različitih naroda, osobito onih koji su podnijeli veliku žrtvu za slobodu i narodnost. Stoga možemo reći da

¹¹ A.S.Makarenko, Pedagoška poema (Zagreb, Kultura, 1947. god.)

osjećaj nacionalne pripadnosti nije niti loše niti nepoželjno jer je bez njega teško govoriti o patriotizmu, odnosno o spremnosti za žrtvu prema domovini. Suprotno tome šovinizam izražava negativan stav i odnos prema drugim narodima, a upravo takve stavove moramo potiskivati jer se koče s načelom humanizma. Jedan od najznačajnijih čimbenika pravilnog odgoja domoljublja je osjećaj potpune slobode i ravnopravnosti.

5.) Odgoj u duhu razumijevanja među narodima – razumijevanje među narodima označava pozitivan stav, toleranciju i odnos prema drugim narodima. Razumijevanje simbolizira solidarnost, prijateljstvo i međusobno potpomaganje, slobodu, nezavisnost ali i jednakopravnost. Odgoj u duhu razumijevanja nalaže da mladež moramo odgajati da vole svoj narod ali i uvažavaju drugi. Takozvana ideja bratstva među ljudima i narodima, pojavljuje se već u starom vijeku. Svima nam je poznato kako su se tijekom povijesti narodi međusobno sukobljavali, ratovali i uništavali ali i s druge strane upoznavali i približavali. S druge strane, ratovi su upozoravali čovječanstvo da se konflikti moraju rješavati međusobni kontaktima i dogovorima. Navedeno proizlazi iz dokumenata UN ali i temeljnih općeljudskih morala. UNESCO uspostavlja bolji međunarodni odnos i mladež usmjerava prema prijateljskom razumijevanju među narodima. U velikom broju škola osnivaju se učenički klubovi UN, u kojima učenici upoznaju problematiku suvremenog svijeta, međunarodne odnose ustrojstvo i djelovanje, odnose među razvijenim i nerazvijenim zemljama, razrješavanje kriznih situacija i dr. Odgoj u duhu razumijevanja treba početi u najranijoj dobi, točnije već u predškolsko doba. Možemo zaključiti da uvijek treba širiti ideju bratstva i jedinstva među ljudima svih naroda, pokazati da su kultura i civilizacija djelo svih naroda te da je dužnost svakog naroda da pridonosi bogatstvu ljudske kulture.

6.) Formiranje pozitivnog odnosa prema radu – prva i temeljna moralna kategorija je upravo odnos prema radu koja nastaje već u prvobitnoj zajednici. Rad je osnova života. Čovjek radom stječe radna iskustva, usvaja znanja i radne navike te proširuje svoja životna stajališta. Velika većina psihologa potiču tezu da nikad ne budemo besposleni jer upravo ono vodi ka propasti i životnom brodolomu. Temelj moralnih zahtjeva jest pozitivan odnos prema radu jer sve naše životne potrebe, materijalne i kulturne vrednote potječu iz rada. U radu nastaju prvi moralni odnos kao što su: suradnja, prijateljstvo, potpomaganje i smisao za zajednicu. Temeljno mjerilo čovjekove moralnosti jest odnos pojedinca prema radnim zadacima iz razloga što rezultat rada ne ovisi samo o tehničkoj kulturi nego i moralnom čovjeku. Bitno je stvoriti pozitivan pristup prema radu jer bez

navedenog ne možemo stvoriti disciplinu, odgovornost i ustrajnost. Posebnu pozornost treba obratiti prema osobinama dobrovoljnosti, svjesnosti, samostalnosti i inicijativnosti. Dobrovoljnošću pojedinac prihvata svoj radni zadatak, stvara osjećaj dužnosti i odgovornosti ali to radi jer spoznaje da je to vrijedno i potrebno, a ne samo osobna korist. Svjesnošću pojedinac spoznaje vrijednost svog rada pa u skladu s navedenim ima savjestan odnos prema radu. Samostalnošću radnik daje do znanja kako poznaje svoj posao, zna organizirati radni zadatak odnosno da je na razini svojih radnih zadatak te da ih savjesno i dobro obavlja. Viši oblik samostalnosti je inicijativnost, koja unapređuje rad radnika, mijenjanjem povećava produktivnost i kvalitetu.¹² Pozitivan odnos potrebno je razvijati od malih nogu počevši od obitelji u kojoj roditelji uče djecu samoposluživanju i radu za obiteljske potrebe. Često imamo priliku čuti kako roditelji oslobađaju djecu od radnih obveza, navodeći kako žele da djeca provedu ljepše djetinjstvo nego što su ga oni imali, što je jedna od najvećih pogrešaka jer djeca neće stvoriti radne navike i kasnije će svoje obveze smatrati teretom. Možemo zaključiti da nikako nije rješenje lišiti obveze djeteta, nego ih navikavati na njih. Vrlo je važno da se radni zadaci obavljaju redovito, a ne kampanjski. Nikako ne smijemo dopustiti da se rad temelji na liniji manjeg otpora i da se u potpunosti mlade oslobode dužnosti i zadaća jer ukoliko zadaće rješava netko drugi jer se na taj način umjesto pozitivnih moralnih i kvalitetnih osobnosti formira negativan odnos, koji je kasnije jako teško ispraviti.

7.) Formiranje pozitivnog odnosa prema materijalnim i duhovnim vrednotama – odnos prema materijalnim i duhovnim vrijednostima usko je vezan s odnosima prema radu. Pravilno shvaćanje rada pomaže pri formiranju pravilnog odnosa prema rezultatima i obratno ali ta veza ipak nema obilježje kauzalnog odnosa jer u životu nailazimo na različite stavove, odnose prema radu i materijalna dobra. U pojedinim situacijama dešava se da pojedinac ima dobar odnos prema radu ali kada u pitanje dođu materijalne vrijednosti i imovina dolazi do izražaja pohlepnost i sebičnost. U većini slučajeva ljudi nedovoljno vode brigu o materijalnim i duhovnim vrednotama pa se ponekad zbog osobne koristi ili nepažnje dešavaju se goleme štete, iz tog razloga formiranje pozitivnog odnosa prema materijalnim i duhovnim vrednotama je primarni društveni zadatak. Od najranijeg djetinjstva, mlade ljude moramo osvijestiti da svaki predmet i stvar koju upotrebljava je proizvod ljudskog rada te da ima određenu vrijednost koju moramo uvažavati jer suprotno tome nepažljivim odnosom prema imovini uništavamo određeni

¹² O. Pavlik, Mravna výchova I (Slovenske pedagogicke nakladatelstvo, Bratislava, 1963.god.), str.219.

rad i uloženi ljudski trud. Sukladno navedenom možemo zaključiti da naš odnos prema materijalnom i duhovnom bilo da se radi o osobnoj, tuđoj ili društvenoj imovini mora biti pozitivan. Roditelji u najranijoj dobi uče svoju djecu da se s velikom pozornošću odnose prema stvarima i igračkama te da ih nakon upotrebe spremaju na adekvatno mjesto. Isto tako potrebno je djecu navikavati na štednju, ograničiti im novac kako bi stekli naviku štednje te da si eventualno priušte određenu igračku koju bi na kraju krajeva više cijenili. Za formiranje pravilnog odnosa prema zajedničkoj imovini, veliku ulogu imaju odgojno-obrazovne ustanove. Tijekom odgoja učenika, unutar odgojnih institucija navikavamo pojedince na odnos prema zajedničkoj imovini i angažiranju istih u čuvanju obrazovne imovine. Na taj način učenicima približavamo pojam zajedničkog vlasništva, te oni uviđaju da je upravo ta imovina nastala njihovim radom i sredstvima koji mogu poslužiti njima ali i narednim generacijama. Angažiranjem učenika na taj način potiskujemo negativan odnos prema imovini obrazovnih ustanova te djeca stječu navike odnosa prema istoj, a to rezultira pozitivnim ponašanjem i odnosom prema svakoj drugoj imovini. Bitno je za naglasiti da škola mora formirati pozitivan odnos prema proizvodima intelektualnog rada, kao što su umjetničke, znanstvene i književne. Nastavno na navedeno dolazimo do zaključka da učenike moramo odgajati kao kulturne ljude, odnosno da cijene kulturne i duhovne vrijednosti.

8.) Opći pregled moralnih osobina – u prethodnim tekstovima govorili smo o sadržajima moralnog odgoja tj. o odgoju i pripremanju pojedinca za obiteljski život, o odgoju u duhu patriotizma, formiranju pozitivnog odnosa prema radu te materijalnim i duhovnim vrednotama, na temelju kojih smo upozoravali na moralne osobine koje se tiču tih područja, koje se trebaju razvijati i njegovati. Na kraju ovog poglavlja potrebno je izraditi pregled moralnih osobina, kako bismo dobili sliku moralnog profila osobnosti. Tijekom života susrećemo i dobre i zle ljude, što znači da moralne osobine mogu biti pozitivne i poželjne ali i negativne i nepoželjne. Iz tog razloga potrebno je upoznavati i pozitivne i negativne osobine, kako bismo ih mogli dobro razlikovati u životu, potpunije shvatili i doživili. Sve osobine, prema srodnosti raspoređene su u devet skupina: vladanje sobom (čistoća-nečistoća, urednost-neurednost, skromnost-oholost, razboritost-nerazboritost, umjerenost-neumjerenost, strpljivost-brzopletost, kulturno ponašanje-nekulturno ponašanje), odnos prema drugom čovjeku (uljudnost-neprikladnost, susretljivost-nesusretljivost, dobronamjernost-zlonamjernost, nesebičnost-sebičnost, pouzdanost-nepouzdanost, iskrenost-neiskrenost, prijateljstvo-neprijateljstvo,

čovječnost-nečovječnost), spolni, bračni i obiteljski odnosi (čednost-bestidnost, spolna suzdržljivost-spolna raspuštenost, poštenje u ljubavi i spolnom životu-nepoštenje u ljubavi i spolnom odnosu, čestitost u bračnom životu-nečistost u bračnom životu, ljubav i poštovanje obitelji-nedostatak obiteljske ljubavi), smisao za zajednicu (prilagodljivost-nesnošljivost, druželjubljivost-nedruželjubljivost, privrženost zajednici-nedostatak osjećaja za zajednicu, demokratičnost-nedemokratičnost, socijalna zrelost-socijalna nezrelost), patriotizam (nacionali ponos-nepoštovanje narodnosti, ljubav prema domovini-ravnodušnost prema domovini, žrtvovanje za domovinu-izdaja domovine), odnos prema drugim narodima (prihvatanje jednakopravnosti-neprihvatanje jednakopravnosti, međunarodno razumijevanje i tolerancija-nacionalna ograničenost, pozitivan odnos prema demokratskim snagama u svijetu-podrška političnom izrabljivanju), odnos prema radu (radna samostalnost-nesamostalnost u radu, snalažljivost-nesnalažljivost, marljivost-nemarnost, odgovornost-neodgovornost), stavovi prema materijalnim i kulturnim vrednotama (vrednovanje materijalnih dobara-precjenjivanje ili podcjenjivanje materijalnih dobara, pozitivan odnos prema imovini-negativan odnos prema imovini, briga za zajedničku imovinu-nebriga za zajedničku imovinu, štedljivost-rasipnost, uvažavanje kulturnih vrijednosti-omalovažavanje kulturnih vrijednosti) i važnija obilježja ličnosti i karaktera (čestitost-pokvarenost, pravednost-nepravednost, odlučnost-kolebljivost, upornost-popustljivost, dosljednost-nedosljednost, karakternost-nekarakternost). Navedene moralne osobnosti smo dužni razvijati, formirati, njegovati i usavršavati tijekom cijelog procesa formiranja moralne osobnosti i cjelokupnog odgojno obrazovnog rada.¹³

¹³ Vukasović Ante, *Etika i moral osobnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 149.str.-205.str.

4. FAKTORI MORALNOG ODGOJA

Do sada smo govorili o općim pitanjima moralnog odgoja, kao što su ciljevi, zadaće i sadržaj moralnog odgoja. Više puta smo govorili kako je proces moralnog formiranja vrlo složen, postoji i više etapa tog procesa, možemo reći da se njegova složenost očituje u tome što se odvija pod razno raznim utjecajima. Prilikom odrastanja mladog čovjeka, veliki utjecaj na njega ima obitelj, odgojna institucija, društvo ali i manifestacije na kojima se nalazi kao što su: kino, kazališta i dr. koji indirektnim putem utječu na moralno formiranje mladog čovjeka, bilo da se radi o pozitivnom ili negativnom pravcu, ukratko, moralno ga oblikuju.

Nastavno na navedeno, došli smo do faktora moralnog odgoja a to su:

a.) Obitelj

Obitelj je prvi ali i u početku jedini odgojni čimbenik. Unutar obitelji rađa se čovjek i započinje se njegovo formiranje. Obitelj je jedna od najvažnijih čimbenika moralnog odgoja, iz razloga što čovjek unutar obitelji dobiva prve moralne poznaje, stječe prva uvjerenja, navike moralnog ponašanja ali i postavlja čvrsti temelj ličnosti i karaktera. Kako bi moralno oblikovanje bilo uspješno, potrebno je unutar obitelji stvoriti ugodnu toplinu i atmosferu, skladan i harmonični obiteljski život, međudobnu ljubav i poštivanje te osjećaj sigurnosti u samom početku formiranja čovjeka. Obitelj najviše utječe na faktor moralnog odgoja unutar predškolske dobi, odnosno u razdoblju od rođenja pa do polaska djeteta u školu, kasnije na faktor odgoja utječu ostali čimbenici poput škole, novog okruženja iako djelovanje obitelji time ne prestaje. Možemo reći kako obitelj utječe na moralni odgoj čovjeka cijeloga života, jer je obitelj prirodna sredina u kojoj se čovjek nalazi do svoje smrti. Naročito snažan utjecaj na moralni odgoj ima majka djeteta, majke osim što gledaju na budućnost djeteta one utječu na djetetov uspjeh i obrazovanje.

b.) Odgojne institucije

Odgojnim institucijama nazivamo sve ustanove kojima je povjerena odgojno-obrazovna djelatnost. Unutar ustanova djeluju stručnjaci koji su specijalizirani za svrhu i zadaću odgoja. Najpoznatija, najstarija i najznačajnija odgojna institucija je škola, osim nje, postoje i druge društvene institucije o kojima ćemo nešto više govoriti u daljnjem tekstu.

Kao što smo već rekli, predškolska dob je vrlo važno razdoblje u životu djeteta, nutarnje postavljaju se prvi temelji ličnosti i ponašanja čovjeka. Zadaci predškolskog odgoja jasno pokazuju kako već u tom razdoblju treba postaviti čvrste temelje ne tjelesnom, moralnom intelektualnom, estetikom i radnom odgoju području a oni se ostvaruju putem igara, šetnjama, razgovorom, čitanjem pristupačnih tekstova, promatranjem prirode, učenjem pjevanja, crtanja i razno raznim zadacima. Dijete u svojoj trećoj godini života imaju potrebu za drugom djecom, te možemo reći kako je došlo vrijeme za prošireno odgojno djelovanje na dijete a to su institucije gdječijeg vrtića. Djeca pomoću vrtića pospješuju formiranje pravičnosti, prijateljstva, suradnje, urednosti, lijepog odnosa, pravilnog odnosa prema dužnostima i slično. Za odgojni rad, dječji vrtić ima na raspolaganju u prvom redu odgajatelje i pedagoško osoblje a u drugom igre, zanimanja, jela i dr. Dolazimo do zaključka kako dobro organiziran i vođen dječji vrtić je vrijedan čimbenik moralnog odgoja.

Nakon gdječijeg vrtića dolazimo do nove kategorije moralnog odgoja a to je škola. Kao što smo već i spomenuli, škola je najpoznatija, najvažnija, najstarija, najmasovnija i najrazvijenija odgojna institucija. Postoje različite vrste škola i stupnjeva, škole mogu biti: osnovne i srednje, više i visoke, odnosno škole prvog, drugog i trećeg stupnja a isto tako postoje specijalne i umjetničke škole. Polaskom djeteta u školu, ono prihvaća određene društvene obveze kako prema obitelji tako i prema društvenoj zajednici. Škola prema prema faktoru moralnog odgoja pruža mogućnost planiranja i formiranja moralne spoznaje, moralnog uvjerenja i djelovanja. Nastava je odgojno-obrazovni proces, svaka nastavna jedinica ima svoje odgojne i obrazovne zadaće, unutar nastave formira se pogled na svijet, učenikov odnos prema svijetu i životu. Kako bi se

zadace moralnog odgoja u školi ostvarile planski i sustavno, škola mora imati program odgojnog rada u kojem moralni odgoj učenika ima važno mjesto. Program odgojnog rada razlikuje se od nastavnih programa, prema njemu se predaje, on pripada općoj orijentaciji djelatnika a ostvaruje se unutar nastave, izvannastavnih aktivnosti i općoj kulturnoj djelatnosti škole. Jedna od bitnih odgojnih institucija je i dom, u kojem mladi ljudi žive i rade. Dom zamjenjuje obiteljski dom i samim time preuzima veliku odgovornost prilikom formiranja ličnosti i moralnog odgoja, Zbog takozvanog nedostatka "obiteljske atmosfere" kvalificirani kadar odgajatelja, svojim prisustvom omogućuju korisnicima doma autoritet, dnevni red ali i topline koja im nedostaje, zato je odgojnom radu u domovima potrebno posvetiti mnogo brige, pozornosti i ljubavi kako ne bi postalo središte negativnog djelovanja. Veliku ulogu u odgojno-obrazovnim institucijama imaju nastavnici drugim riječima odgajatelji. O njegovom radu i sposobnostima ovise rezultati i uspjeh. Neposredni utjecaj nastavnika na učenike je iznimno važno odgojno sredstvo i nije ga moguće nadoknaditi, iz tog razloga rad nastavnika mora biti primjeren, uzor organiziranosti, točnosti i savjesnosti.

c.) Sredstva priopćavanja

U doba znanstveno-tehničke revolucije, važnu društvenu funkciju i posebno mjesto imaju sredstva javnog priopćavanja. Sredstva kao što su prijenos glasa, riječi i slike ne samo da približavaju suvremenom čovjeku situacije, nego ga dovode na mjesto zbivanja važnih događaja koje ga dovode vrlo brzo do državne granice, planina, mora i oceana ne temelju kojih upoznajemo i pratimo događanja u drugim zemljama. U današnje vrijeme svaki suvremeni i civilizirani čovjek prati događanja i najnovije vijesti iz cijeloga svijeta putem radija, dnevnog tiska ili televizije. Neovisno o dobu i spolu, svakidašnja potreba čovjeka postali su radio vijesti, dnevni tisak i televizijski programi, stoga možemo zaključiti da velik utjecaj danas imaju mediji s obzirom na kvalitetu i značenje programa jer oblikuju čovjeka. Danas, djeca od najranije dobi gledaju televizijske programe, slušaju radio-priče tražeći nešto prikladno za sebe, što dovodi do

pozitivnih ali i negativnih utjecaja od strane medija, obzirom da djeca nemaju još sasvim zrele i stabilnu osobnost, te “vjeruju” svemu što vide i čuju.

d.) Izdavačka djelatnost

Izdavačkoj djelatnosti pripadaju knjige i druge publikacije. Knjiga je riznica ljudskog znanja i iskustva, životnih putova i stradanja, njegove težnje i ideala, međuljudskih odnosa, koja se prostire kroz cijelu povijest. Čitanjem i prihvaćanjem knjiga, najlakše spoznajemo svoje mjesto i ulogu u životu, one nas potiču na razmišljanje, na shvaćanje svrhe ljudske egzistencije te teže ka tome da nam životni put usmjeravamo u tom pravcu. Vrlo snažan utjecaj imaju i djela biografskog karaktera u kojem su opisani primjeri požrtvornog rada pojedinih znanstvenika, umjetnika, istraživača i dr. Kao i kod svake djelatnosti, tako i u izdavačkoj možemo reći kako postoje pozitivne ali i negativne strane, ovisi dakle o tome na koji način čitatelj interpretira djelo, da li pisca smatra junakom ili ga smatra negativnim likom, a ključnu ulogu u takvom razmatranju imaju odgajatelji, roditelji ali i tržište koje raspolaže različitim djelima. Možemo reći da su izdavačka djelatnost, odnosno, knjige i časopisi bitan čimbenik moralnog odgoja i obilovanja mladih ljudi.

e.) Kulturne institucije

Obzirom da smo sredstva priopćavanja i izdavačku djelatnost izdvojili kao posebne čimbenike moralnog odgoja, termin kulturne institucije odnosi se na: kazališta, kinematografiju, muzeje i umjetničke galerije, knjižnice i čitaonice i dr. Navedene institucije njeguju, čuvaju i prostiru nacionalne, općeljudske i svjetske kulture kao najvrjednije duhovne tvorevine. Upoznati smo kako osim materijalnih dobara upravo duhovne tvorevine čine pokretačku snagu i pripadaju nositelju društvenih napretka, ali i razvitka te usavršavanja čovjekove ličnosti. Utjecaj kulturnih institucija posebno je značajan i snažan za formiranje moralnog čovjeka. Kazalište je jedan od najznačajnijih. Za mladog čovjeka u razvoju njegove ličnosti, od velike važnosti su kazališne predstave koje predstavljaju život, upoznavanje ljudi i međuljudskih odnosa. Na osnovi tematike

kazališne predstave, čovjek dobiva ogledni primjer teškoće i opasnosti života, njegove norme i smisao te je iz tog razloga potrebno da u najranijoj dobi mladi zavole kazalište, te da stječu naviku posjećivanja i da upravo ta navika bude potreba njihovog kulturnog života. Iako je kazalište jedno od bitnijih kulturnih institucija nikako ne možemo manje vrednovati niti ostale. Na kraju možemo zaključiti, ukoliko želimo kulturnije živjeti, moralno oblikovati ličnost moramo bitno poboljšati kulturnu uslugu.

f.) Proizvodne organizacije (poduzeća)

Osim gore navedenih čimbenika moralnog formiranja čovjeka, jednako bitni su i poduzeća. Na mlade ljude, uvelike utječe njihovo prihvaćanje u poduzeću, radnom mjestu, razvijanje osjećaja dužnosti i odgovornosti prema radu, povjerenje koje im se pruža i slično. Prvi dojam je uvijek najbitniji, o njemu često ovisi kakav će stav prema radu imati pojedinac, bitno je da prilikom dolaska na praksu a kasnije i na posao, vide kako su prihvaćeni i primljeni u poduzeće, jednako važna je zainteresiranost djelatnika da se potrude objasniti im rad, upoznati ih sa kolektivom, pravilima rada i disciplinom. Rad je prijeko potreban za čovjekovo tjelesno i moralno zdravlje, jednako kao zrak, voda i hrana. Rad razvija čovjekovo zdravlje, duh i tijelo. Ljudi koji vole svoj rad, koji vjeruju u svoj konačan uspjeh, kojima posao polazi za rukom i postižu uspjehe u poslovnom segmentu, žive sretnije i radosnije. Možemo reći kako zajednički život u poduzećima imaju jednako tako glavnu ulogu za moralno formiranje članova takve organizacije, drugim riječima pozitivan ili negativan utjecaj zajedničkog života i rada u poduzeću ovisan je o odnosima između radnika, ti odnosi trebali bi biti prisni, korektni i prije svega ljudski.

g.) Društva i organizacije

Veliku ulogu u formiranju moralnog odgoja imaju organizacije, u kojima pojedinac aktivno sudjeluje odnosno koji svojom aktivnošću obavljaju određenu društvenu djelatnost koja utječe na njihovo lično formiranje. Na formiranje mladih ljudi i djece, uvelike utječu njihove dječje organizacije i organizacije za brigu mladih u kojima oni aktivno sudjeluju. Dječje organizacije i organizacije mladeži dužne su uspostaviti takve odnose, inicirati takve oblike aktivnosti koje će pridonijeti moralnom

pripremanju mladih na život u demokratskom društvu. Posebnu pozornost treba usmjeriti prema najmlađim naraštajima, za koje se organiziraju raznovrsni oblici tjelesnih i intelektualnih aktivnosti u svrhu jačanja njihovog zdravlja, upoznavanju kulture i bogatstva domovine.

h.) Utjecaj slobodnog vremena

U prethodnom tekstu, vidjeli smo kako na moralni odgoj utječu raznorazni elementi poput obitelji, školstva, institucija i udruga, ali ni time nismo obuhvatili sve utjecaje. Svaka djelatnost, cijela okolina ali i uvjeti u kojima pojedinac provodi ostatak svog slobodnog vremena utječe na moralni odgoj. Slobodno vrijeme možemo definirati kao vrijeme pojedinca u kojemu je on oslobođen od poslova i obveza, pojedinac ga može sam oblikovati ali i ispunjavati aktivnostima svojevolsjno, prema osobnim željama i interesima. Slobodno vrijeme može se okarakterizirati kao društveno pozitivan i negativan, kulturni i nekulturni način. Potrebno je osvijestiti mlade da svoje slobodno vrijeme iskoriste u kulturnom uzdizanju, formiranju ličnosti, navika i stjecanju znanja, kako bi mladež u takvim slobodnim aktivnostima pronašla sebe, te uvidjeli koje su negativne a koje pozitivne strane svojevolsjnog formiranja ličnosti. Potrebno je dakle, planski i organizirano raditi na smišljenom korištenju slobodnog vremena, to je danas jedan od vrlo važnih društvenih zadataka.

i.) Zakon skladnog, jedinstvenog djelovanja

Moralni život pojedinca, odvija se u složenim uvjetima života, pod utjecajem raznoraznih čimbenika. Iz tog razloga, potrebno je zainteresirati društvo i usmjeriti ga prema rješavanju moralnih problema i oblikovanju istih. Istina je da ne možemo imati sve pod kontrolom, niti možemo utjecati na sve faktore života, ali je bitno usmjeravati, usklađivati i koordinirati njihovo djelovanje. Usklađivanje i koordinacija je jako važna u pravcu jedinstvenog djelovanja te se mora uzeti kao temeljni zakon odgojnog procesa. Prema navedenom zakonu, ukoliko želimo ostvariti pozitivne rezultate u moralnom odgoju, moramo uvažavati različitosti odgojnih čimbenika. Prije svega, potrebno je proučiti čimbenike koji utječu na moralni odgoj te ustanoviti značaj njihova djelovanja. Moramo težiti ka tome da svi čimbenici moralnog djelovanja djeluju skladno a to je

pravi smisao temeljnog zakona odgojnog rada, zakona skladnog i jedinstvenog djelovanja moralnog odgoja.¹⁴

¹⁴ Vukasović Ante, Etika i moral osobnosti (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 207.str.-244.str.

5. NAČELA MORALNOG ODGOJA

Načela moralnog odgoja, povezani su u jedinstveni sustav, međusobno se nadopunjuju, potpomažu i prožimaju, iz tog razloga je potrebno imati u vidu sva načela moralnog odgoja a ne samo neka, sva načela su podjednako važna i podjednako trebaju biti uvažena. Postoji sedam načela moralnog odgoja:

1. Načelo svrsishodnosti

Moralni odgoj mora biti planiran, organiziran i svrsishodan. Načelo svrsishodnosti jedan je od najhitnijih preduvjeta uspješnog djelovanje na moralni odgoj. Navedeno načelo, zahtjeva od nastavnika odnosno odgajatelja temeljito poznavanje smisla i svrhe, ciljeva i zadaća moralnog odgoja kako bi ih mogli dobro primjenjivati u odgojnom radu.

Načelo svrsishodnosti zahtjeva od nastavnika tri važne kvalitete:

- a.) Nastavnik mora poznavati etičke osnove moralnog odgoja, potrebna je priprema i osposobljavanje nastavnika na području etike, obnavljanje znanja o moralnom odgoju i poznavanje etičkih učenja u prošlosti.
- b.) Nastavnik mora imati jasnu perspektivu u odgojnom radu, mora jasno znati što hoće te djelovati u skladu s istom.
- c.) Nastavnik mora vjerovati u uspjeh svog odgojnog rada. Bez povjerenja u samoga sebe, nije zagarantiran stopostotni uspjeh rada.

2. Načelo aktivnosti

Prilikom moralnog odgoja, potrebno je pridobiti odgojenika na suradnju u odgojnom radu. Kako bi uspjeli u tom naumu, potrebno je pobliže objasniti smisao i moralno značenje određenih postupaka, kako bi učenik shvatio i prihvatio moralne vrednote te kako bi težio za tim djelovanjem. Navedenim načinom, odgojenik postaje suradnikom te dobrovoljno sudjeluje u tom postupku. Takva aktivnost je svjesna moralna aktivnost, te iz tog razloga moralno načelo nazivamo načelom svjesne moralne aktivnosti.

3. Načelo pozitivne orijentacije

Navedeno načelo zahtjeva od odgajatelja da u procesu moralnog odgoja, polazi od postojećih osobina odgojenika, da ističe pozitivne kvalitete, ističe ih i razvija te da potiskuje negativna svojstva. U odgojnoj praksi, na žalost, najčešće se uočavaju prvo nedostaci, odgojenike se negativno vrednuju i kažnjava, a takav način uvelike utječe na povjerenje te se pojavljuje tvrdoglavost, jer odgojenici ne prihvaćaju kritike i nastave raditi po svome. Iz tog razloga, potrebno je odgojni rad usmjeriti u pozitivnom pravcu. Kako bi ishod bio pozitivan, potrebno je prije svega upoznati svoje učenike, njihove pozitivne odlike i na kraju graditi iste.

4. Načelo socijalizacije

Čovjek je po prirodi društveno biće. U društvu, čovjek kao pojedinac razvija svoje prirodne sklonosti, postiže svoju svrhu, te jedino i isključivo unutar društva može se odgajati i obrazovati. S obzirom da živi u zajednici, mora prihvatiti norme i pravila zajedničkog života jer je potreba za zajedničkim društvenim životom jedna od najjačih ljudskih potreba. Načelo socijalizacije zahtjeva pripremu mladih za društveni život u kojem će živjeti. Navedeno načelo u skladu je s moralnim načelom usklađivanja kako osobnih tako i njihovih zamjениčkih interesa. Načelo socijalizacije zahtjeva od učenika da se prilikom procesa moralnog odgoja oblikuju na način da prihvaćaju i shvaćaju svoje društvene dužnosti i obveze, da prihvaćaju društvene norme i discipline, da razvijaju pozitivan odnos prema zajednici u kojoj žive, ali i rade na razvijanju poštovanja i uvažavanja različitosti.

5. Načelo jedinstvenosti

Načelo jedinstvenosti proizlazi iz zakona, a zakon iz jedinstvenog koordiniranog i skladnog djelovanja različitih faktora. Možemo reći kako je upravo uspjeh ovisan o navedenom skladu, koordinaciji i jedinstvu djelovanja. Načelo jedinstvenosti zahtjeva da se ostvari kroz moralne zahtjeve i utjecaje, sadržaja i norme. Potrebno je za naglasiti kako je potrebno ostvarivati jedinstvo moralnih utjecaja. Roditelji i članovi obitelji te nastavno osoblje moraju djelovati i utjecati u jednakom pravcu, odnosno podjednako objašnjavati moralne stavove, vrednovati moralne i nemoralne postupke, odnosno

podjednako se odnositi prema njima. Načelo jedinstvenosti osim što obuhvaća sadržaje, zahtjeve, organizacijske oblike, ono traži određenu disciplinu, skladnost i rad.

6. Načelo dosljednosti

Načelo dosljednosti zahtjeva provođenje određenih zahtjeva, metoda, postupaka, načela rada i discipline, mjera kroz sustavnost i dosljednost. Ukoliko uvedemo neko pravilo i postavimo opravdan zahtjev potrebno je tražiti dosljedno poštivanje tog pravila i zahtjeva. Ukoliko smo u ostvarivanju odgojnih mjera i postupaka nedosljedni odgojeniku dajemo na znanje da svojom upornošću može doći do željenog cilja, odnosno izbjeći obveze i dužnosti, iz tog razloga je dosljednost u procesu moralnog odgoja prijeko potreban. Primjenom načela dosljednosti pospješujemo formiranje moralnih navika. Drugim riječima kada jednom uvedemo norme moralnog ponašanja, istaknemo pravila i pobliže objasnimo postupke, odgojenici ih se moraju doživotno pridržavati, takvom navikom učimo mlade na dosljednost.

7. Načelo primjerenosti

Kao što smo mogli zaključiti u prethodnim poglavljima, moralno oblikovanje čovjeka je dugotrajan proces. Načelo primjerenosti zahtjeva da svaka odgojna mjera, postupak ili zahtjev budu usklađeni sa dobnom skupinom odgojenika, njegovim mogućnostima i stupnjevanjem njegovog razvitka. Moramo imati na umu kako zahtjevi ne smiju biti preteški ili toliko složeni da ih odgojenici ne razumiju, potrebno je dakle da ih odgojenici mogu shvatiti i primijeniti kako bi bili motivirani za daljnje zalaganje. Bitno je za naglasiti kako načelo primjerenosti zahtjeva i uvažavanje različitosti spola. Upoznati smo kako razvitak dječaka i djevojčica nije jednak, te da osim u anatomskoj građi postoje razlike u fiziološkom i psihičkom sazrijevanju. Osima uvažavanja različitosti spola načelo primjerenosti uvažava i individualne razlike među učenicima, kao što su mentalna dob, razvitak moralne spoznaje, psihičke osobine i dr.¹⁵

¹⁵ Vukasović Ante, *Etika i moral osobnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 245.str.-260.str

6. METODE MORALNOG ODGOJA

Metode su glavni načini ostvarivanja svrhe odgoja čovjeka, njegove razvijene svijesti i savjesti. Metode spadaju pod odgojni postupak u svrhu oblikovanja moralnog profila odgajnika. Metode su čvrsto vezane uz odgojni proces ali i proces moralnog formiranja.

Postoje četiri temeljne metode moralnog odgoja:

1. Metoda poučavanja – usmjerena je prema formiranju uvjerenja i stavova, interesa i motiva. Iako se u odgojnoj praksi vrlo često poučavanje i uvjerenje međusobno povezuju, ipak moramo naglasiti da uvjerenje ima znatno šire značenje od poučavanja. Poučavanjem utječemo na razum, svijest učenika i spoznaju, dok uvjeravanjem osim razuma razumijemo i emocionalnu stranu učenikove osobnosti. kako bismo učenike navikli na moralne postupke, prethodno im moramo objasniti svrhu i način postupanja dok prilikom organizacije rada objašnjavamo smisao i značenje, a u pravo to je mjesto metodi poučavanja. Metoda poučavanja do izražaja dolazi najčešće u nastavi, iako moralno poučavanje postoji i u drugim faktorima moralnog odgoja. Metodu poučavanja primjenjujemo u različitim oblicima, najčešće objašnjavanjem, predavanjem i etičkim razgovorom.

2. Metoda uvjeravanja - usmjerena je prema razvijanju smisla za etičke vrednote i jedna je od osnovnih metoda moralnog odgoja. Metoda uvjeravanja konkretnim djelovanjem utječe na život odgojenika, kao što su živa riječ učitelja, dramatizacija, interpretacija slike i slično. Zbog toga je bitno da te riječi probude emocije, podignu raspoloženje i potaknu djelovanje. Moralna čuvstva, interesi, stavovi kao i moralna uvjerenja su bitni pokretači čovjekova ponašanja, zato ih treba razvijati već u najranijoj dobi. Metoda uvjeravanja pojavljuje se u više oblika, spomenut ćemo dva najvažnija, a to su moralno vrednovanje i stvaranje ideala. Moralno vrednovanje najčešće se primjenjuje u ocjenjivanju učenikovih stavova i činova, ponašanja, vladanja ili tijekom rada. Važnost vrednovanja je u tome što priznavanje rada od strane učitelja potiče odgojenike, pruža im zadovoljstvo i radost te na taj način pomažu u razvitku njihovih moralnih svojstava koji su pokretač pozitivnih djelovanja. Stvaranje ideala je takav oblik metode uvjeravanja prilikom kojih se pozornost usmjerava prema izgrađivanju stavova, uvjerenja i odnosa uz pomoć pozitivnih uzora. Vrijednost ovog oblika je u tome što je

usmjeren ka pozitivnom i što se ta pozitivnost odražava na odgojenike, koji mladi ljude vole i rado ih prihvaćaju i slijede.

3. Metoda navikavanja - specifičnih metoda koja potpomaže u oblikovanju kulturnog ponašanja i djelovanja, moralnih navika i pozitivnih osobina. Primjena metode navikavanja javlja se već u predškolskom razdoblju unutar kojeg formiramo čitav niz elementarnih navika koje su od iznimne važnosti za moralni razvitak djeteta. Isto tako možemo reći kako odgojno-obrazovne ustanove pružaju mogućnost odgojenicima, navikavanje na dužnost, rad, red, discipline, urednost, točnost, savjesnost i dr. Prilikom organizacije navikavanja potrebno je razlikovati četiri važna momenta, a to su: pedagoški uvjeti, posebna organizacija, unutarnja motivacija i vanjski poticaji. Prilikom formiranja navika moralnog ponašanja, pedagoški uvjeti traže da se uvažavaju zahtjevi koji se postavljaju takvom formiranju. Posebna organizacija traži od obitelji i odgojnih institucija da se uspostave takve situacije u kojima će odgojenici dobiti priliku ponavljanja i primjenu postupaka koje uvažavaju. Vrlo važna je i unutarnja motivacija koja potiče odgojenike na obavljanje svojih dužnosti a upravo tu snagu volje potrebno je podržavati, usmjeravati i jačati vanjskim poticajima.

4. Metoda sprečavanja - upoznati smo kako je smisao odgoja potiskivati loše i nepoželjno a pojačati pozitivno, društveno prihvatljivo te se iz navedenog razloga morala pronaći metoda koja služi potiskivanju nepoželjnih i negativnih utjecaja a upravo tome služi metoda sprečavanja. Navedena metoda ističe da bez obzira na negativnosti koje utječe na formiranje stavova i navika koje nije moguće prihvatiti, moraju se izgraditi druge navike koje će biti u skladu s etičkim kriterijima i vrijednostima.¹⁶

U odgojnom radu potrebno je koristiti sve metode moralno odgoja, u suštini one čine cjelovit sustav, povezuju se i nadopunjuju, iako se svaka od njih može samostalno primjenjivati. Niti jedna od navedenih metoda nisu dobre niti loše, rezultat ovisi o uvjetima, ali i o volji odgojenika.

¹⁶ Vukasović Ante, *Etika i moral osobnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 261.str.-276.str

7. SREDSTVA MORALNOG ODGOJA

Sredstva moralnog odgoja upotrebljavamo unutar pojedinih metoda, možemo reći kako je sredstvo oruđe metode odnosno instrument rada. Bitno je za naglasiti kako prilikom upotrebljavanja metoda ne koristimo uvijek iste. Sredstvima moralnog odgoja uvelike utječemo na sazrijevanje mladih ljudi koje uz pomoć sredstava usmjeravamo i potičemo na dobra djela a sprečavamo kada je riječ o negativnim činovima. Prilikom biranja pojedinih sredstava potrebno je uvažavati načela moralnog odgoja a tu posebno ističemo načelo jedinstvenosti, dosljednosti i primjerenosti. Nastavnici odnosno odgajatelji imaju dužnost, pojedina sredstva primjenjivati i dosljedno provoditi a prilikom izbora trebaju voditi računa o sredstvima koja su najprikladnija za odgojenika te dobi. U daljnjem tekstu obradit ćemo sredstva moralnog odgoja prema svrsi njihove primjene a to su: sredstva usmjeravanja, sredstva poticanja i sredstva sprečavanja.

7.1. Sredstva usmjeravanja

Pod sredstvima usmjeravanja spadaju: savjet, primjer, stvaranje ideala, dnevni red, igra, rad i kulturna razonoda. Uz pomoć navedenih sredstava usmjeravamo formiranje odgojenika u pozitivnom pravcu, pomažemo prilikom formiranja njegove moralne spoznaje i uvjerenja, moralnog ponašanja i djelovanja a ponajprije pozitivnih osobina. Potrebno je naglasiti da navedeno sredstvo moramo koristiti češće od preostala dva, iz razloga što sredstva poticanja i sprečavanja zahtijevaju veći oprez i ograničavanje.

U praksi odgojnog rada najčešće upotrebljavamo savjet. Savjet je sredstvo kojim se nastavnici odnosno odgajatelji služe u moralnom odgoju djeteta. Savjetom odgajatelji pokušavaju objasniti odgojenicima kako se treba ponašati u određenim situacijama, iako je savjet namijenjen za starije odgojenike, za one u razvoju spolnog sazrijevanja te za učenike koji završavaju osnovnu ili srednju školu. Odgojitelj treba uvijek imati na umu da je lijepa riječ, savjet, uvijek bolji od zapovijedi ali da bi bili uspješni u davanju savjeta, taj savjet mora biti aktualan, prirodan i nenametljiv.

Primjer djeluje neposredno, osobito na mlade jer primjer uči oponašajući starije, prihvaćajući njihove prijedloge i osobito stavove osobe koja nam je bliska. Najjače

djelovanje na mlade imaju primjeri roditelja i učitelja odnosno živi primjer, a učitelj je taj koji u početku školovanja ima čak snažniji utjecaj i od samih roditelja. Možemo reći da primjer može biti pozitivan ili negativan, odnosno primjer može biti živ, iz samog života i literarni ili povijesna. Postoje i drugi primjeri koji imaju odgojnu vrijednost, kao što je umjetnička obrada i povijesni događaji, znanost i kultura i razne priče sa uzorima koje učitelj u nastavi mora pokušati oživiti kako bi ih učenici prihvatili i pratili svoje uzore u životu.

Već u ranom djetinjstvu se nazire velika sklonost prema idealima, želja za vlastitim uzorom. Mladi ljudi svoje zanimanje i životni put vežu uz lik ili uzor koji je na njih ostavio snažan utjecaj, stoga im učitelji trebaju nuditi uzore uz pomoć knjige, filma a ponajviše primjera jer to vodi na put od pozitivnog primjera do stvaranje uzora. Ideal je lik kojem se teži, koji se zamišlja, koji kao moralno savršenstvo upućuje na cilj, perspektivu, svrhu života, smisao čovjekova postojanja i zbog toga ga želimo postići iako ne znamo da li ćemo ikada postići takvo savršenstvo. Zbog toga mlade ljude treba oduševljavati, razvijati osjećaje za etičke ljepote i vrijednote, upoznavati ih sa moralnim sustavom vrijednosti te prikazati im svu ljepotu i harmoniju međuljudskih odnosa.

Dnevnim redom se regulira vrijeme potrebno za rad i odmor, spavanje, igru i učenje, jelo i razne aktivnosti a bitno je da se pravilno izmjenjuju iz dana u dan. Možemo reći da je dnevni red jedna od pomoći u razvijanju reda, discipline, formiranju, točnosti, samostalnosti, jača osjećaj dužnosti i odgovornosti ali i druge pozitivne osobine ličnosti. Stoga možemo zaključiti da se dnevni red služi i koristi od rođenja djeteta, prvog hranjenja i spavanja, prvog polaska u školu, jer je to sredstvo moralnog odgoja koje se prvenstveno koristi u životu. U školi mora postojati dobra organizacija rada, raspored poslova, dužnosti i odgovornosti, kako bi učenik mogao shvatiti i prihvatiti školski red potrebno je da on bude u skladu s uvjetima života.

Igra je osnovni oblik dječje aktivnosti, u njoj dijete na prirodan i slobodan način ispunjava svoje potrebe za kretanjem i dinamičnošću. Igra djetetu daje ugodu i sreću, oblikuje njegov karakter, u njoj sakuplja nova i dragocjena iskustva, potiče razvijanje tijela i duha, animira i uzbuđuje, zabavlja, odmara i čuva zdravlje pa stoga ima veliku

emotivnu vrijednost. U igri se dijete priprema za složenije zadatke, uvodi se dijete u život, bogate vlastita iskustva, dobivaju osjećaje za druge i na taj način se spontano vrši socijalizacija. Zbog toga trebamo omogućiti djeci da se igraju spontano, slobodno i prirodno tako što ćemo im omogućiti siguran prostor i dovoljno sredstava za igru te odrediti vrijeme kada i koliko će biti za igru.

Rad kao ljudska potreba i patriotska dužnost svakog čovjeka se može definirati kao sredstvo odgoja i moralnog oblikovanja, jer u isto vrijeme je svrha i sredstvo odgoja. S obzirom da je rad omogućio razvoj čovjeka jer je s njime povezan razvoj govora, mišljenja, čovjekov moralni, materijalni i duhovni razvitak. U procesu rada kod mladih razvijamo osjećaj dužnosti i odgovornosti, pozitivan odnos prema materijalnim i duhovnim vrednotama, osjećaj za međusobno pomaganje i stvaranje prijateljstva, stjecanje samostalnosti, ustrajnosti, savjesnosti i drugih pozitivnih osobina. Rad mora biti usmjeren i pripremljen tjelesnim i intelektualnim sposobnostima odgojenika.

Kulturna razonoda je djelatnost koja se javlja u slobodnom vremenu kod čovjeka, stoga pojedinac sam odabire djelatnost prema vlastitom interesu, sa ciljem da se odmori ili aktivnost kojom će usavršiti svoje tjelesno, intelektualno ili moralno djelovanje. Smisao bi trebalo biti da se to slobodno vrijeme kulturno iskoristi, čitanje, slušanje glazbe, gledanje filmova i dr. Za moralno oblikovanje mladih oblici kulturne razonode su raznovrsne sportske aktivnosti, u kojima ima puno radosti, razvija se sportski duh i prijateljstvo, on povezuje narode i kontinente te u njemu dolazi do izražaja snalažljivost, samostalnost, upornost, izdržljivost, odlučnost, hrabrost, poštivanje pravila i disciplina.

7.2. Sredstva poticanja

Nedovoljno zreli mladi ljudi, imaju pred sobom stavljene razne teškoće i iskušenja zbog kojih često kolebaju i popuštaju, stoga ih moramo poticati i podržavati na ustrajanje u dobrim djelima. Nastavno na navedeno možemo zaključiti da ukoliko je odgojenik moralno zreliji ali i sposobniji, postoji manja potreba za upotrebljavanjem sredstva poticanja. Pod sredstvima poticanjima najčešće ubrajamo: priznanje, pohvalu, nagradu, obećanje i natjecanje.

Priznanje odajemo odgojeniku nakon postignutog određenog uspjeha, time ga motiviramo da i u budućnosti tako postupa ali i motiviramo i ostale odgojenike da se i oni na isti način ponašaju. Potrebno je za naglasiti da priznanje mora biti zaslužen u suprotnom može izazvati kod ostalih odgojenika zavist. Isto tako moramo paziti da priznanje ne postane prečesta, kako ne bismo probudili častoljublje, umišljenost i bahatost odgojenika. Odgojitelj treba imati na umu da sredstvo priznavanja ovisi o njegovim odnosima prema odgojenicima, ne može isti učinak priznavanja biti ako ga daje savjestan, smiren i cijenjen odgajatelj ili onaj odgajatelj koji jedan dan pohvali rad učenika a drugi dan kori bez razloga. Dakle, priznavanje je potrebno izricati pravično i s mjerom.

Pohvala pripada višem stupnju priznanja. Pohvalom odgojitelj ističe zadovoljstvo prema odgojeniku koji je ustrajao dobrim djelima, dužnosti i obvezama te disciplinom i radom. Cilj pohvale je jačati volju za radom ali i poticati na daljnji rad i zalaganje. Pohvala može biti usmena ili pismena, individualna ili grupna. Pohvala jače djeluje na odgojenike ukoliko se izriče javno uz prisutnost ostalih učenika, roditelja, odgojenika i drugih. Pismena pohvala pojavljuje se u obliku diplome, đačkim knjižicama i dnevnim novinama. Potrebno je voditi računa i o dobi učenika na koje primjenjujemo pohvalu, odnosno, mlade učenike potrebno je pohvaliti i za manje pozitivne učinke, dok zrelije učenike treba povaliti samo za one čineve za koji su zaslužni.

Jedan od najjačih sredstava poticanja je nagrada, osim što donosi duhovno zadovoljstvo čini i materijalnu vrijednost. Moramo imati na umu kako postoji opasnost da upravo ta materijalna vrijednost ne postane svrha i smisao djelatnosti iz tog razloga kažemo kako je nagrada delikatna stvar. S jedne strane odgojenike snažno motivira na rad a s druge strane potiče egoizam i težnju za većim isticanjem. I kod nagrada postoji pravilo da ga ne treba primjenjivati samo kod mlađe djece.

Jedno od bitnih sredstava poticanja je sredstvo obećanja, koje djeluje snažno i ima jaku motivacijsku snagu. Ovim sredstvom odgojitelji unaprijed najavljuju učenicima pohvalu ili nagradu a to budi u odgojeniku ugodno raspoloženje. Ukoliko odgojeniku obećamo nešto što za njega ima snažno značenje tada je motivacijska snaga puno veća

ali to izaziva određene opasnosti. Ukoliko obećamo veće materijalne vrijednosti, kao i kod nagrada one potiskuju moralne motive. Slabost obećanja je u tome što ih nije lako ostvariti a moraju biti ostvareni. Ne izvršenjem obećanja izazivamo nepovjerenje odgojenika i time narušavamo ugled odgojitelja, iz tog razloga je potrebno razmisliti možemo li izvršiti obećanje, ukoliko nismo sigurni tada ga ne smijemo ni dati. Važno je za naglasiti da obećanje djeluje snažnije ukoliko se daje na kraći rok jer u suprotnom umanjujemo snagu motivacije.

Posljednje sredstvo poticanja ali ne i manje vrijedno je natjecanje, koji kao oblik aktivnosti potiče pojedinca i/ili grupu ljudi da brže i kvalitetnije ostvare zadatak od drugih pojedinaca koji im je povjeren. Natjecanje djeluje na natjecatelje određenu živost i vedrinu, potiče borbeni duh i jača volju za pobjedom, time se potiče odgojenika da radni zadatak obavi na vrijeme što kvalitetnije. Natjecanja ne smijemo primjenjivati često jer onda gube svoju važnost, odvrćaju pozornost učenika ali i odgojenika od drugih zadataka. Potrebno je organizirati grupne oblike natjecanja jer individualni oblici potiču pojavu sebičnosti, umišljenosti i podcjenjivanja.

7.3. Sredstva sprečavanja

Prilikom odgoja postoje pozitivni i negativni utjecaji a upravo je zadatak sredstva sprečavanja očuvanje odgojenika od nepoželjnih utjecaja, lošeg djelovanja koji možemo zamijeniti pozitivnim djelovanjem. Tijekom procesa moralnog odgoja, odgojenik formira svoju osobnost, iz tog razloga često se pojavljuju i nepoželjne manifestacije. Odgojenik se često ponaša na način koji nije poželjan i time potiče nepoželjne činove koje je potrebno zamijeniti prihvatljivim aktivnostima. Sukladno navedenom možemo reći da su u odgojnom radu potrebna sljedeća sredstva sprečavanja a to su: nadzor, skretanje, upozorenje, zahtjev i kazna.

Nadzoru pripada sve ono što je u svezi s moralnim formiranjem mladog čovjeka, kao što su slobodno vrijeme, odnos prema ljudima, školi te materijalnim i duhovnim vrednotama. Glavna svrha nadzora je čuvati odgojenika od loših utjecaja jer je bolje spriječiti nego kasnije preodgajati. Sredstvo nadzora primjenjuje se od najranije dobi pa

sve do zrelosti odgojenika, nadzor ne smije biti prenapadan i treba biti pod nadzorom učitelja i odgojitelja. Bitno je za naglasiti da se nadzor ne smije pretvoriti u pretjerane zabrane, špijuniranja i hvatanje na djelu odgojenika jer upravo takav način postaje kontraproduktivan jer potiče nepovjerenje.

Jedan od preventivnih sredstava sprečavanja je skretanje, pomoću kojega nastojimo odgojenika usmjeriti u pozitivnom pravcu. Kod svakog odgojenika pojavljuje se volja za određenim radom, on taj rad započinje ali je taj rad usmjeren ka lošem. Kako bi izbjegli eventualno kažnjavanje odgojitelj bira mnogo bolji način kako orijentirati aktivnost odgojenika ili ga zainteresirati na neku drugu aktivnost koja odiše pozitivnošću. Mala djeca često poželeva određenu igračku koja nije primjerena njihovoj dobi, kako bismo izbjegli sukob i suzbili histeriju potrebno je skretanjem pažnje usmjeriti dijete prema nekoj drugoj igrački koja je primjerena za njihovu dob. Možemo reći ukoliko se vješto primjenjuje, skretanje je vrlo prikladno sredstvo sprečavanja.

Upozorenjem potičemo odgojenika što ne smije činiti jer nije u skladu s moralnim normama. Upozorenje najčešće upotrebljavamo riječima ali možemo i mimikom te pokretima tijela. Navedeno sredstvo sprečavanja poistovjećujemo sa nagradom iz razloga što se ne smije često koristiti jer gubimo na djelotvornosti. Može se pojaviti u više oblika a to su: primjedba, opomena, kritika i prijetnja. Primjedba spada pod najbliži oblik upozorenja, koristimo ju kada želimo dati do znanja odgojeniku da smo primijetili kako njegovi postupci nisu u skladu s normama ponašanja. Odgojenik primjedbu shvaća na način da određeno ponašanje ne treba tako biti i da može i mora postupati prema normama. Nešto snažnijim upozorenjem smatramo opomene, koje služe kao upozorenje odgojeniku na njegove dužnosti kada ih on sam zanemari. Osim što se može izraziti pogledom može se pokazati nijansiranjem glasa i pokretima tijela. Moralnu ocjenu nekog postupka izražavamo kritikom s ciljem objašnjavanja učeniku kako je počinio pogrešku te da istu mora ispraviti. Posljednja i najstrože sredstvo upozorenja je prijetnja, kojom jasno dajemo do znanja kako za pogrešku slijedi posljedica, ova metoda budi strah od kazne te sprječava eventualne lose postupke.

Iduće sredstvo sprečavanja je zahtjev kojim utječemo na volju odgojenika. Zahtjevom možemo naređivati ili zabranjivati, ukoliko zahtjevom odgojeniku naređujemo onda se radi o zapovijedi a ako zabranjujemo onda govorimo o zabrani. Za oba slučaja najbitnija je poslušnost. Bez zahtjeva odgojni rad nije moguć. Zahtjev mora biti konkretan, jasan, razumljiv, kratak i točno određen, ni u kojem slučaju ne smije biti usmjeren ka vrijeđanju ali mora biti dosljedno proveden.

Posljednje i najjače sredstvo sprečavanja je kazna. Kazna kod odgojenika izaziva osjećaj neugode, krivice i stida, koja je posljedica loših postupaka. Svrha kažnjavanja je da se iznova uspostavlja ravnoteža koja je određenim lošim postupcima bila narušena. Kao i kod zahtjeva kazna ne smije biti sredstvom kojim odgojenika ponižavamo ili sramotimo već mora biti sredstvo oblikovanja i razvijanja odgojenika. Iz tog razloga kazna sadrži osudu u nadi mogućnosti popravka te da se potisnu loši postupci. Potrebno je za naglasiti da kaznu treba upotrebljavati vrlo oprezno i ne previše često. Kaznu upotrebljavamo tek nakon što prethodna sredstva nisu dala nikakav rezultat. Primjenjivanje kazne mora biti u skladu sa situacijom i individualizirana, što u prijevodu znači da za istu pogrešku odgojenika ne moramo i ne možemo dati iste kazne. Prihvaćanje kazne ovisi o tome da li je ona objektivna i pravilna jer samo onda odgojenik prihvaća krivnju i izvršava svoju kaznu.

Za kraj možemo reći kako predstavljena sredstva moralnog odgoja imaju svoje prednosti i slabije strane ali je bitno nastojati da se u konkretnim problemima odabere ono sredstvo na temelju kojeg možemo očekivati pozitivan ishod.¹⁷

¹⁷ Vukasović Ante, *Etika i moral osobnosti* (Zagreb: Školska knjiga, 1993. god.), 277.str.-300.str

8. ODNOS ETIKE I MORALA

Kako bi smo mogli pojasniti odnos etike i morala, potrebno je u kratkim crtama definirati ta dva pojma. Pojam etike spominjali smo u prethodnim tekstovima, etika je dakle filozofska disciplina odnosno nauka o moralu koja proučava smisao i ciljeve moralnih normi, njihove osnovne kriterije za vrednovanje. Etika dakle, proučava čovjekovo ponašanje koje je prihvaćeno pod određenim moralnim standardima. Moral je skup nepisanih pravila, koji utvrđuje međuljudske odnose, tj. razgraničava dobro od zla. Moral nastaje na temelju zahtjeva društva u svrhu poboljšanja osobnosti i ponašanja čovjeka, moral možemo okarakterizirati kao društvenu svijest, sistem običaja, navika i normi. Moral je vrlo sličan zakonu, jedina razlika između zakona i morala je što moral nema nikakvih političkih niti ekonomskih sankcija, već se isključivo oslanja na svijest pojedinca i društva.

Odnos etike i morala definirao je I. Kant, koji kaže:

“Nauka o prirodi zove se fizika, nauka o slobodi zove se etika; fizika se naziva naukom o prirodi, a etika naukom o moralu.”¹⁸

Navedenom definicijom, možemo reći da je povijesno ispravno određena bit etike i morala, iako bi mnogi takvo Kantovo određenje mogli okarakterizirati pojednostavljeno, ali navedenom definicijom jasno možemo vidjeti da je Kant između morala i slobode naznačio veliku povezanost. Sukladno navedenom možemo reći kako su etika i moral u suštini jednakog značenja.

¹⁸ Polić Milan, *Erotika i sloboda: odgoj na tragu Marxa* (Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo, 1990.god, 82. str.)

ZAKLJUČAK

Ovim radom želimo upoznati javnost o uvažavanju moralno etičkih kriterija u međuljudskim odnosima, time potičemo čitatelja na razmišljanje kako o moralnim odnosima tako i o moralnim postupcima. Vidjeli smo kako moralni odgoj odnosno proces moralnog oblikovanja osobnosti ima različite etape i ne svodi se samo na formiranje moralnih spoznaja, nego zahtjeva formiranje moralnih uvjerenja, ponašanja i djelovanja.

Zadaćma moralnog odgoja ne upoznajemo samo moral kao teoriju već kao odgojni moral u praksi koji sadržava usvajanje stavova, formiranje navika, razvijanje pozitivnih osobina, volje i karaktera, njegov smisao za etičke vrednote.

Smatram da je odgoj potrebno formirati od najranije dobi, ali ga je potrebno svakim danom nadograđivati i usavršavati. Da bismo od djece i mladeži napravili čovjeka, prije svega potrebno je polaziti od toga da li smo im mi pravi primjer, te da li mi i postupamo u skladu s pravilima, normama i zadacima koje im nalažemo.

Postoje mnoge izreke koje govore o odgoju, jedna od najzanimljivijih je:

"Odgoj koji se sastoji samo na zahtjevima i savjetima a ne na primjerima slab je odgoj."

Kao što i izreka kaže odgoj koji se ne provodi u praksi ne daje dovoljno dobar rezultat. Da bi dobili pozitivan rezultat odgoj se treba početi provoditi u najranijoj dobi unutar obitelji i odgojnih institucija, koji na smišljen i taktičan način moraju pristupiti djeci i mladeži, stvarajući povjerenje, ljubav i skladnost. Osim toga potrebno je voditi računa o stvaranju autoritet koji ne smije biti previše nasilan odnosno previše grub kako ne bismo dobili negativan stav odgojenika. Navedenim izlaganjem zaključujem da pravilnim odgajanjem treba izvući ono najbolje iz svakoga od nas.

LITERATURA

CITIRANA LITERATURA

Čehok Ivan, Koprek Ivan, i dr. Etika, Priručnik jedne discipline, Zagreb, Školska knjiga, 1996.

Makarenko, A.S., Pedagoška poema, Zagreb, Kultura, 1947.

Pavlik, O. Mravna výchova, Bratislava, Slovenska pedagogijska nakladstva, 1963.

Polić, M. E(ro)tika i sloboda : odgoj na tragu Marxa. Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo, 1990.

Supek, R., Socijologija i socijalizam, Zagreb, Znanje, 1966.

Vukasović, A. Etika, moral, osobnost: moralni odgoj u teoriji i praksi odgajanja, Zagreb, Školska knjiga, Filozofsko - teološki institut D.I., 1993.

KONZULTIRANA LITERATURA

Knjige:

- Aristotel, Nikomahova etika, Beograd, Kultura, 1970.*
- Bezić, Ž. Zašto i kako odgajati? Đakovo, Biskupski ordinarijat, 1990.*
- Bezić, Ž. Razvojni put mladih, Đakovo, Biskupski ordinarijat, 1989.*
- Bezić, Ž. Biti čovjek! Ali kako?, Đakovo, Biskupski ordinarijat, 1999.*
- Engles, Fridrih i Marks, K. Sveta porodica, Beograd, Kultura, 1964.*
- Filipović, V. Novija filozofija zapada, Filozofska hrestomatija VIII., Zagreb, Matica hrvatska, 1956.*
- Fromm, E. Čovjek za sebe, Istraživanje o psihologiji etike, Zagreb, Naprijed, 1966.*
- Kant, I. Kritika praktičnoga uma, Zagreb, Kultura, 1956.*
- Kant, I. Kritika čistog uma, Beograd, Kultura, 1970.*
- Kangara, M. Etika i sloboda, Uvod u postavljanje etičkog problema, Zagreb, Naprijed, 1966.*
- Klarin, M. Razvoj djece u socijalnom kontekstu: roditelji, vršnjaci, učitelji - kontekst razvoja djeteta. Jastrebarsko, Naklada Slap, 2006*
- Legrand, L. Moralna izobrazba danas: ima li to smisla? Zagreb, Educa, 2001.*
- Morin, E. Odgoj za budućnost : sedam temeljnih spoznaja nužnih u odgoju za budućnost. Zagreb, Educa, 2002.*
- Marinković, J. Ogledi iz filozofije odgoja, Zagreb, Školske novine, 1987.*
- Pavićević, V. Uvod u etiku, Beograd, Kultura, 1962.*
- Polić, M. Čovjek, odgoj, svijet: mala filozofijskooodgojna razložba, Zagreb, Kruzak, 1997.*
- Polić, M. Može li metodika biti znanost, Zagreb, Metodički ogledi, 1990.*
- Polić, M. Odgoj i svije(s)t, Zagreb, Hrvatsko filozofsko društvo, 1993.*
- Savater, F. Etika za Amadora. Zagreb, Educa, 1998*
- Szentmartoni, M. Svijet mladih, Zagreb, Filozofsko-teološki institut D.I., Zagreb, 1989.*
- Spinoza, B. Etika, Beograd, Kultura, 1970.*
- Vukasović, A. Moralni odgoj. Zagreb, Sveučilišna naklada Liber, 1977.*
- Vukasović, A. Odgoj za etičke vrijednosti u obitelji i školi, Zagreb, Obnovljeni život : časopis za religioznu kulturu, 1990.*

Vuk-Pavlović, P. Ličnost i odgoj, Zagreb, Tipografija D.D., 1932.

Članci:

Bezić, Ž. Izvori etike i morala, Hrvatska obzorja : časopis Ogranka Matice hrvatske Split / [Vlado Nuić, glavni urednik], 1994, 305-324. str.

Raunić, R. Moralne dvojbe i etička refleksija, Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja / [glavni i odgovorni urednik, editor-in-chief Milan Polić], 2002, 45-53. str.

Relja, J. Vrednovanje moralnih vrijednosti starijih osnovnoškolaca, Napredak: časopis za pedagoškijsku teoriju i praksu, 2002, 24-31. str.

Mrežne stranice:

Devjak, T.; Blažić, M.; Devjak, S. Mišljenja učitalja i učenika o čimbenicima koji utječu na ostvarivanje nastave predmeta državlanski i domovinski odgoj te etika u osnovnoj školi. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=74739

Polić, M.; Polić, R. Što je MANJE odgojnoga stvaralaštva, to je VIŠE etike i moralnih dužnosti. URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=188908

Radovan Burja, M. Filozofija i odgoj - Russelov doprinos.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=21421

Razum, R. Odgojno djelovanje suvremene škole: izazovi i mogućnosti za religiozni odgoj.

URL: http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=35461

KRATKA BIOGRAFSKA BILJEŠKA

Moje ime je Maja Radoš. Rođena sam 05. svibnja 1994. godine u Zagrebu. Završila sam XII. opću gimnaziju u Zagrebu. Prilikom studija, paralelno sam radila u trgovini sa tekstilom i obućom, koji je osim rada sa ljudima, zahtijevao poznavanje govornih vještina ali i discipline te pozitivno ozračje, koje će mi poslužiti kao dobar temelj prilikom rada unutar odgojnih institucija. Tijekom trogodišnjeg školovanja, redovito sam sudjelovala u stručno pedagoškoj praksi uz koju sam razvijala svoje znanje i poticala razvoj kompetencije odgajatelja. Smatram da sam izuzetno korektna kolegica, vrlo komunikativna i suosjećajna osoba, ali prije svega pozitivna i vedra osoba, koja je spremna na suradnju s odgojiteljima, cijelim stručnim timom a najviše sa roditeljima i djecom. Kroz naredni period planiram na odradu pripravničkog rada u dječjem vrtiću Šegrt Hlapić u Zagrebu, gdje se nadam da ću uspjeti primijeniti stečena znanja i vještine koje sam stekla tijekom studija.

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

IME I PREZIME
STUDENTA:

Maja Radoš

MATIČNI BROJ:

IZJAVA O AUTORSTVU RADA I O JAVNOJ OBJAVI RADA

Izjavljujem da sam diplomski rad / završni rad pod nazivom

ETIKA I ODGOJ

izradila/o samostalno te sam suglasna/suglasan o javnoj objavi rada u elektroničkom obliku.

Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima, bilo da su u pitanju knjige, znanstveni ili stručni članci, Internet stranice, zakoni i sl. u radu su jasno označeni kao takvi te adekvatno navedeni u popisu literature.

POTPIS STUDENTA: _____